

CLOOS Opleiding Specialisatie Stotteren

Stottertherapie bij kleuters

dr. Ronny Boey

Inleiding

- Motivatie, factoren en processen
- Algemene Kenmerken van de therapie bij kleuters
- Methode, interventies, modules, fases
- Inhoud, verloop, illustraties, documentatie

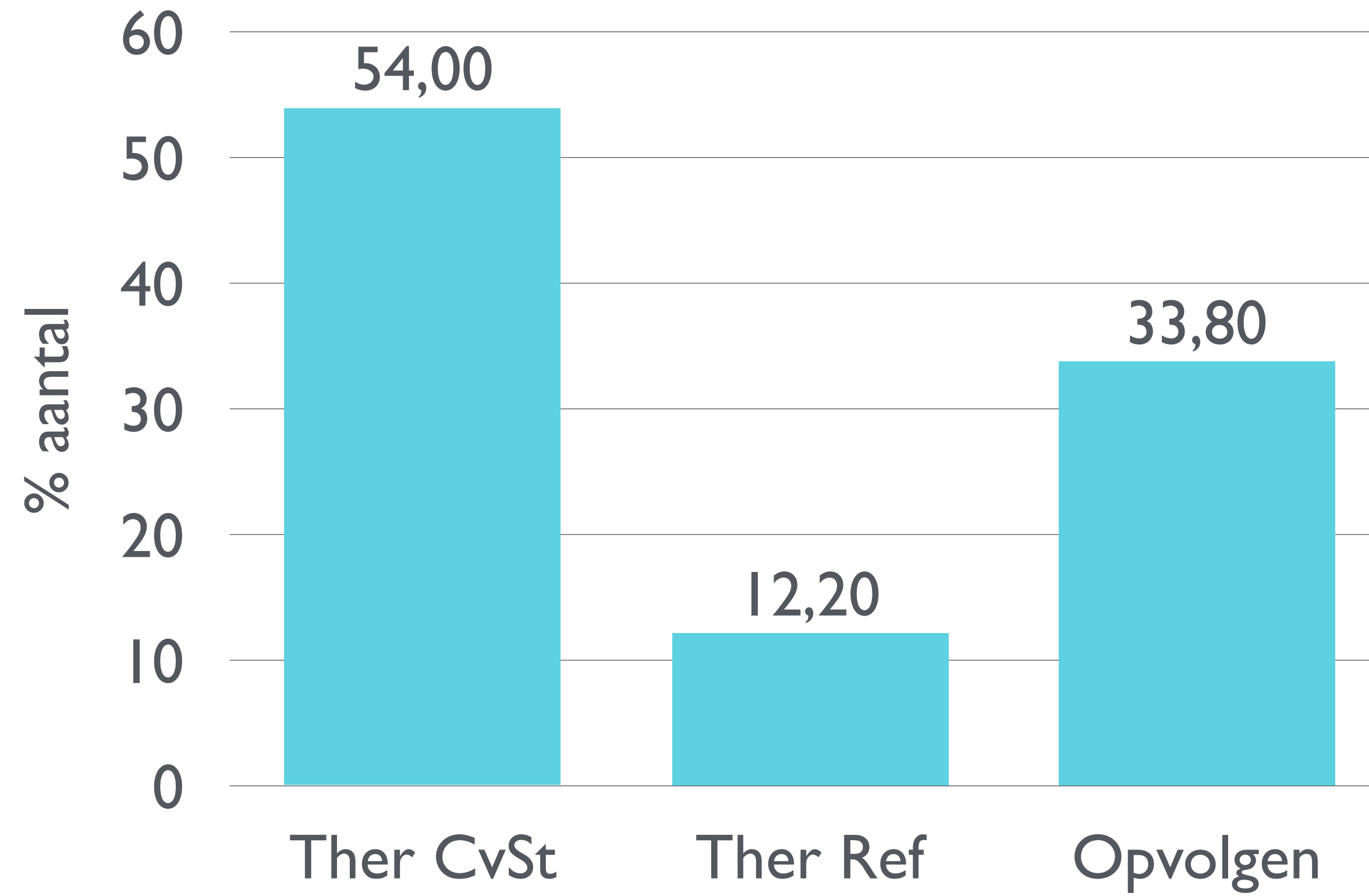

Boey, R. (2010) *Sociaal cognitieve gedragstherapie voor stotteren bij heel jonge kinderen*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

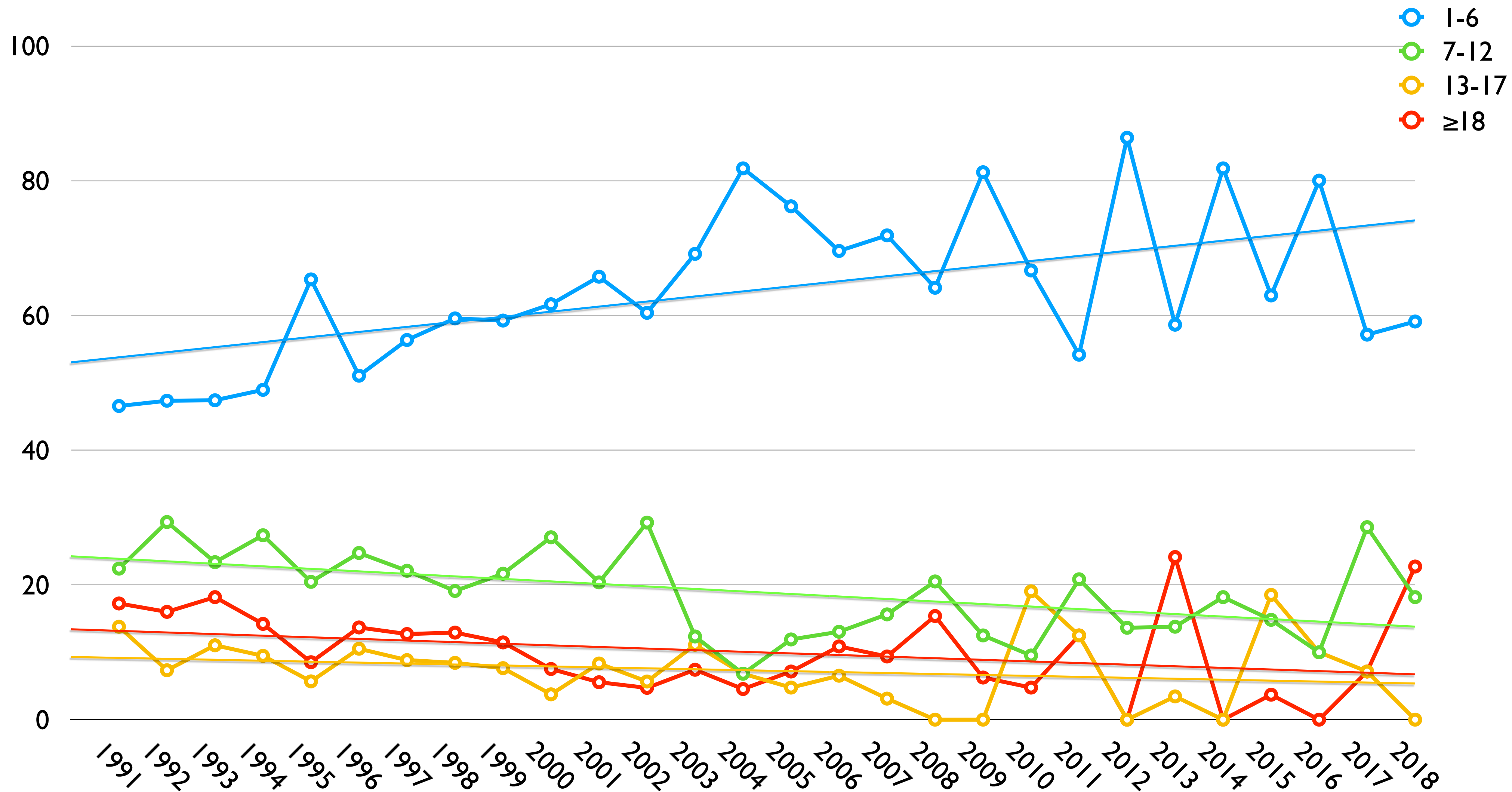
Opname voor therapie

- Advies pro behandeling meedelen en verantwoorden aan ouders
- Uitleg over de algemene kenmerken van de behandeling
- Uitleg over praktische aspecten van de behandeling (organisatie, administratie, onkosten...)

Opname voor therapie

• Vertegenwoordiging van de leeftijdsgroep in de praktijk:

Motivatie

- Motivatie van therapeut en patiënt zijn van héél groot belang. Motivatie is een héél belangrijk ‘werkzaam bestanddeel’!
- Motivatie resulteert uit een geheel van factoren en processen in confrontatie met de praktijk, de therapeut en de therapie:
 - kenmerken van de setting en het materiaal
 - inzichten over stotteren en therapie
 - begrip voor de patiënt (aard, houding, gedrag)
 - verantwoording (wat, waarom, hoe)
 - vaardigheden (interactie, omgang, interventie, timing)

Opdracht

- Bedenk factoren en processen eigen aan de praktijk, de therapeut en de therapie die ofwel motiverend, ofwel demotiverend kunnen zijn vanuit het standpunt van de patiënt en de ouders.

- *Ad settingkenmerken en materiaal:*
 - functioneel (setting is een geheel van stimuli in functie van motivatie, voor contra-conditionering, ter preventie van ongewenst gedrag...)
 - gericht op de inhoud van de behandeling (cognitie, emotie, respons van spreken, stotteren)
 - gericht op efficiëntie (bv. oudercursus, bibliotherapie, folders, spelmateriaal, multimedia...)
 - netheid, eenvoud, multifunctioneel...

- *Ad begrip voor de patiënt/ouders (aard, houding, gedrag)*
 - verscheidenheid verdragen
 - selectie, modificatie enkel van de elementen die (onontbeerlijk) te maken met het bekomen van therapie-effecten
 - storend gedrag tactvol voorkomen, uitsluiten (roken, GSM-gebruik...) of beïnvloeden en begeleiden (extraversie; eigen stotteren bij de ouders; gescheiden ouders; onzekerheid om te participeren in individuele therapie, oudercursus; morele waarden...)
 - in geval van (ernstige) problemen: zie ethische code en overleg met voorschrijver (bv. bij manipulatie van de therapeut, niet respectvol gedrag)

- *Ad verantwoording (wat, waarom, hoe)*
 - verantwoording van werkwijze, frequentie, mogelijke duur, organisatie, participatie, soort van interventies...
 - aan ouders en ook (op niveau) aan het kind
 - in individuele therapie beknopt vooraf, beknopt tijdens het verloop van interventies en/of op het eind (bijv. verantwoorden van taken)
 - in individuele ouderbegeleiding en in oudercursus
 - bij schoolbezoeken, bespreking met grootouders...

- 1. Stotteren meldt zich aan in de klinische praktijk.
- 2. Stotteren herstelt weinig zonder maatregelen.
- 3. Stotteren kan ook al op jonge leeftijd ernstig en hinderlijk zijn.
- 4. Stotteren ontwikkelt, breidt uit en de impact wordt groter.
- 5. Op de ontwikkeling van stotteren kan ingegrepen worden.

Boey, 2010 p. 82-90

Boey, 1999 p. 33-68

- *Ad vaardigheden (interactie, omgang, interventie, timing)*
- een vlotte omgang en een coöperatieve vaardigheid met ouders, kind en derden werkt motiverend
- een vlotte omgang met materialen in therapie
- idem voor het neerzetten van de leerprocessen en nodige technieken (KC, OC, modeling)
- min of meer correct houden van aspecten van timing werkt motiverend
- observeren van inzet, werken voor het kind... motiveert

- *Opmerking over motivatie*
- motivatie is een heel belangrijk bestanddeel van het succes, maar niet zonder dat de juistheid van de interventies wordt neergezet
- motivatieprocessen tussen ouders, kind (omgeving) en T zijn interactief
 - *‘therapeuten motiveren patiënten en patiënten motiveren therapeuten’*
 - de mogelijkheden van de patiënt juist inschatten (bv. bij scepticisme van de patiënt, depressiviteit, levenssituaties...)

Algemene Kenmerken

- doelstellingen
- eigenschappen
- werkvormen
- organisatie
- totale duur, frequentie
- deelnemers
- school

Doelstellingen

- *Algemeen:*
 - tertiaire preventie
 - secundaire preventie
 - reductie van symptomen
- *Specifiek:*
 - cognitieve component
 - emotionele component
 - motorische component

Eigenschappen

- *Sociaal cognitieve emotionele gedragstherapie voor stotteren:*
 - gedragstherapie (KC, OC)
 - cognitieve en emotionele gedragstherapie
 - sociaal cognitieve en emotionele gedragstherapie (modeling) voor stotteren

- *Wetenschappelijk en klinisch verantwoord:*
- kennis en toetsen volgens wetenschappelijke methode uit verschillende disciplines ('neuro-educatie')
- observeerbaar, meetbaar, controleerbaar, definieerbaar, verifieerbaar en repliceerbaar; vrije interpretatie en symbolische postulaten geweerd
- effecten op lange termijn zijn bekend ='evidence based' ≠ puur pragmatisme ('it works')
- 'custom made': aangepast aan het individu op basis van gedragstherapeutische leerprocessen met modules, fases, themata

Werkvormen

- *Werkvormen*
 - individuele sessies met patiënt en ouder(s)
 - ouders in oudercursus & individuele begeleiding
 - gespreksvormen (omgeving, school)
 - materialen (multimedia, spel- en leermateriaal, bibliotherapie, teleleren...)
 - gedragstherapeutische leervormen, technieken (modeling, rollenspel...)
 - opmerking: sessies in groep voor oudere kleuters

Organisatie

- *Verloop en inhoud:*
 - onderzoeksfase, intensieve therapiefase, fase voor nazorg
 - frequentie:
 - advies 2 x 1/2 uur per week (bij hoge expertise en hoge impactfactor 1 x 1/2 uur per week)
 - geen sessies van 1 uur per week voor kleuters (verbod RIZIV)

- *Organisatie van de individuele therapie:*
 - voorkeur voor voormiddag of namiddag
 - niet op momenten van vermoeidheid, na verkeersdrukte
- *Organisatie van de oudercursus:*
 - voorkeur 's avonds (20:30 u - 22:00 u)
 - gespreid (1 per 3 weken)
 - duur 1 1/2 uur
 - aantal 9 of 10 sessies

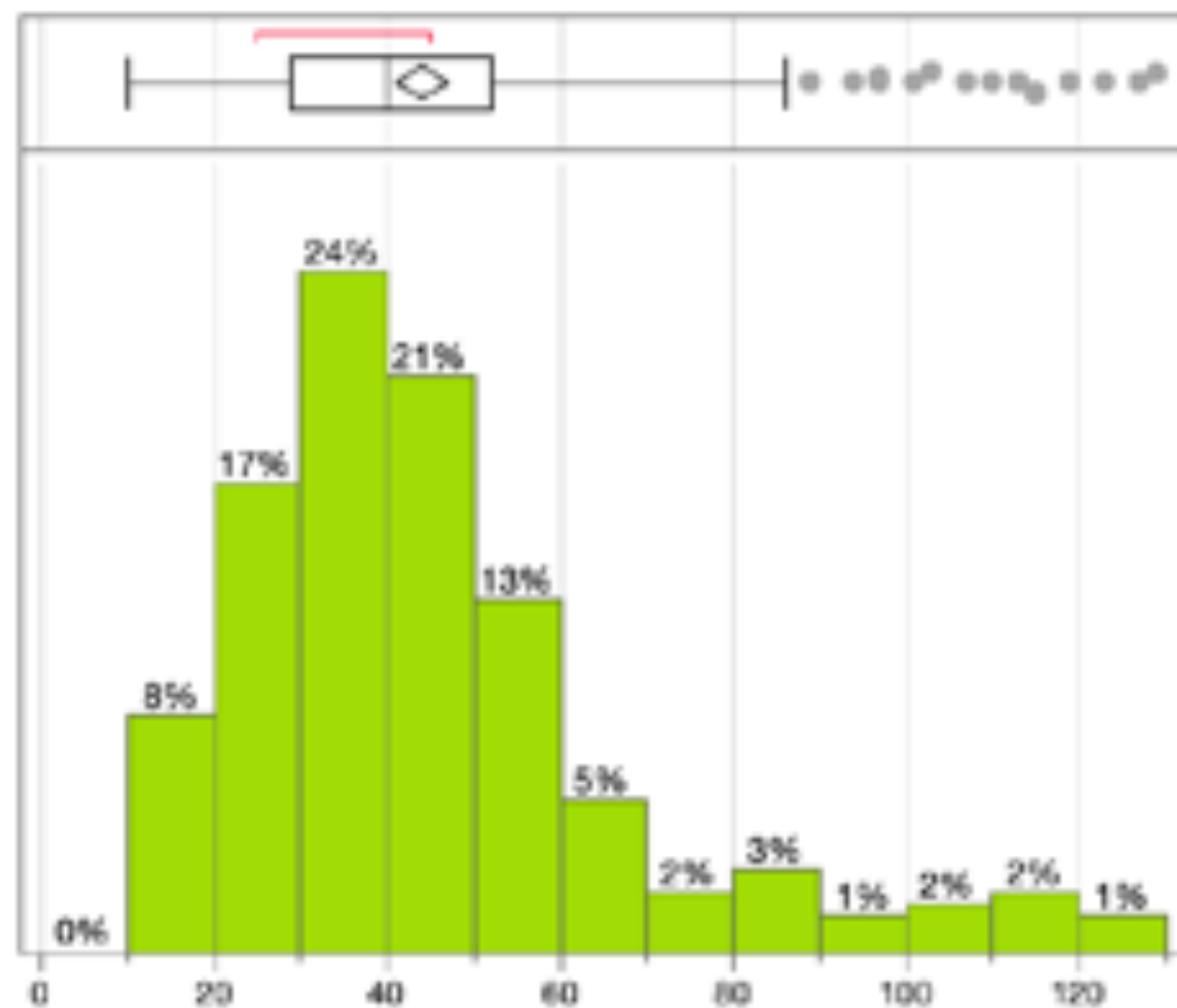
Totale duur (sessies & periode)

- Klinisch onderzoek (CvSt Boey, 2018)
- N = 237 kinderen \leq 6j 6m
- Gemiddelde duur 44 sessies (SD 23 !)
- Mediaan 40
- Modus 38
- Spreiding 10- 129 sessies, over 3/4 jaar - 1 1/2 jaar

24/11/2018, 23:38

Distributions

Aantal sessies

Quantiles

100.0%	maximum	129
99.5%		128.62
97.5%		115
90.0%		78
75.0%	quartile	52
50.0%	median	40
25.0%	quartile	29
10.0%		20.8
2.5%		12
0.5%		10.19
0.0%	minimum	10

Summary Statistics

Mean	44.046414
Std Dev	23.408358
Std Err Mean	1.5205363
Upper 95% Mean	47.041972
Lower 95% Mean	41.050855
N	237
Skewness	1.4732406
Kurtosis	2.4681611
Median	40
Mode	38

Deelnemers

- *Ouder(s)*: steeds
 - participatie in individuele therapie
 - deelname aan ouderprogramma
- redenen:
 - bron van informatie
 - model voor kind
 - invloed op precipiterende factoren
 - realiseren van de training met het kinds thuis
 - mediërende factor voor het kind en de omgeving

Deelnemers

- ***Grootouder(s):***
 - soms wel, soms niet afhankelijk van noodzaak en nut
 - eerder zelden, dus soms, participatie in individuele therapie
 - soms deelname aan info-bijeenkomst voor grootouders
 - meestal wel folder voor grootouders over stotteren bij kleinkind
 - meestal mondelinge instructies

Deelnemers

- *Andere kinderen in het gezin:*
 - soms wel, soms niet; afhankelijk van noodzaak en nut
 - indicaties:
 - behandeling van precipiterende factoren heeft te maken met broer(s) of zus(sen)
 - om correcties door te voeren in het vertoonde model voor stotteren van broer(s) of zus(sen)
 - om gerustheid op te wekken, nieuwsgierigheid te verminderen...

School

- *steeds informatie over stotteren en toestand bij het kind:*
 - verslag
 - folder
 - literatuur, website
- *soms overleg* (telefonisch, e-mail) over *specifieke* aanpak (probleem oplossend, uitlokkende factoren op school...)
- *soms bijeenkomst* (leerkracht(en), ouder(s), directie, zorgcoördinator, zorgverbreding, CLB...)

Maatschappelijk

- *Sociale omgeving, maatschappelijke invloed*
 - publieke voordrachten, artikels in tijdschriften en kranten, programma's op radio en tv
 - dikwijls n.a.l.v. een of andere remedie (behandeling) die in de actualiteit is gebracht; n.a.l.v. stotterdag...
 - vakkennis, waardigheid en ethiek !

Interventies

- Gericht op stimuli
- Gericht op responsen
- Gericht op de representatie
- Gericht op de associatiesterkte
- Direct op de CR gericht
- Gedragscomponenten

Boey, 2010 p. 114-129

Stimuli

- *Interventies primair gericht op de stimuli: Sd, CS (en OS)*
- ontlopen of weglaten (ter preventie van ongewenste CR'en of R'en en inwendige presentaties)
- wijzigen van S'en (frequentie, intensiteit, duur)
- toevoegen van S'en (om nieuwe gewenste CR'en of R'en hun inwendige representaties te doen ontstaan)

Boey, 2010 p. 117-118

Respons

- *Interventies primair gericht op de aard en de inhoud van de respons-component R*
 - imitatie
 - shaping (successieve approximatie)
 - chaining
 - respons blocking
 - negative practice
 - respons cost
 - time out

Representatie

- *Interventies primair gericht op de UCS/UCR of R-Sr-representaties en de associatiesterkte*
- invloed op de sequentiële relatie tussen CS en UCS/UCR-representatie
- sequentie afremmen, inhiberen, stoppen
- dikwijls bij CR'en, precipiterende factoren, pedagogische stressoren, emotionele stressoren bij stotteren

vb. Boey, 2010 p. 119-122

Representatie

- *Interventies primair gericht op de UCS/UCR of R-Sr-representaties en de associatiesterkte*
- de inhoud van de UCS/UCR-representatie wijzigen; invloed op de referentiële relatie tussen CS en UCS/UCR-representatie
- kernthema wijzigen: heretiketteren, herstructureren

Associatiesterkte

- *Interventies primair gericht op de UCS/UCR of R-Sr-representaties en de associatiesterkte*
- invloed op de associatiesterkte tussen een respons (R) en de gevolgen (Sr)
- manipuleren van Sr'en (cfr. operante conditionering)
- timing en intensiteit van Sr'en als gevolg van R'en bepaalt mee associatiesterkte (cfr. operante conditionering)

CR direct

- De geconditioneerde respons (CR) direct beïnvloeden
- door contraconditionerende motorische responsen te vertonen; vb. relaxatie
- door in te grijpen op fysiologie (psychofarmaca); vb. AD & ADHD

vb. Boey, 2010 p. 122

Gedragcomponenten

- *Interventies gericht op de cognitieve component: cognitieve (herstructurerings)oefeningen, cognitieve training*
 - positieve zelfuitspraken
 - informatief-inzichtelijk leren
 - probleem oplossend denken
 - gedachtestop en -omkering
 - zelfinstructie

vb. Boey, 2010 p. 122, p. 155-161, p. 176-196

- *Interventies gericht op de emotionele component: emotionele oefeningen, training*
- adaptatie, habituatie
- contraconditionering
- emoties aanleren (empathie, sympathie bij sociale omgang)

vb. Boey, 2010 p. 123-125, p. 197-205

- *Interventies gericht op responsmodificatie: variatie en vaardigheids-training*
- Conditie: FA, deficit, fysieke beperking en leermogelijkheden, vertrouwen in T, emotionele conditie om te leren
- Processen (cfr. operante conditionering en modeling)
- Gedragingen

vb. Boey, 2010 p. 125-127, p. 135-143, p. 208-230

-
- Variaties met spraak en stem
 - Variaties met taal en taalgebruik
 - Gespreksvaardigheden
 - Sociale gespreksvaardigheden
 - Weerbaarheidsgedrag tegenover precipiterende factoren (impulscontrole)
 - Weerbaarheidsgedrag tegenover luisteraarreacties (o.m. plagen en pesten)

Andere methodische aspecten

- ***Nazorg: follow-up, hertraining, boostersessies***
- cognitieve, emotionele of vaardigheidscomponenten worden getraind ter preventie van reacties op mogelijke stressoren
- hertraining van gedragscomponenten (in functie van weerbaarheid, bij herconditionering...)
- soms gedurende aantal sessies, soms één sessie en adviezen, instructies

vb. Boey, 2010 p. 111, p. 232-234

Vereisten

- *vereisten aan setting:*
 - inrichting praktijkruimte (zie minimum vereisten in ethische code) voor individuele therapie, groepstherapie (oudercursus);
 - onderhoud, huur/afschrijving, nutsvoorzieningen, verbruik...
 - specifieke diagnostische materialen
 - specifieke therapeutische materialen

- *vereisten aan therapeut:*
 - doorgedreven kennis (en permanente vorming) in functie van diagnostiek en therapie voor stotteren
 - vaardigheden om diagnostiek en therapie voor stotteren uit te voeren (incl. praktische, technische vaardigheden)
 - zeer nauwkeurig kunnen observeren
 - induceren en deduceren
 - snel functie- en betekenisanalyses kunnen maken

-
- intens hypothetisch kunnen denken en handelen
 - motiverende eigenschappen vertonen creatieve handelen in onderzoek en therapie
 - flexibel vermogen, grote frustratietolerantie
 - capaciteiten om materiaal te ontwikkelen en om te presenteren (oudercursus, schoolbespreking, grootouderbijeenkomst...)
 - soms: verlenen van maatschappelijk steun in verband met stotteren (verenigingen, media...)

Behandeling: overzicht

conditioneren van spreekactiviteit

- basis
- uitbreiding (variatie, embedding, nabootsing)

cognitieve training

- aanleren van emotionele concepten (begrippen, expressie)
- concepten over meer complexe emoties (themata)
- bibliotherapie

vervolg cognitieve herstructurering

- zelfregulatie door gedachte-omkering
- probleem oplossend denken
- informatief-inzichtelijk leren
- concepten en zelfkennis over spreken
- denken over normen en standaarden
- positieve zelfuitspraken

emotionele training:

- frustratietolerantietraining en weerbaarheid (zelfregulatie)
- desensitisatie door contraconditionering
 - normale onvloeiheden
 - stottermomenten

vervolg van emotionele training:

- conditionering van competentiegevoelens
- emoties gericht op sociale omgang
- het gebruik van aversie en schuldgevoel

vaardigheidstraining:

- modificatie van spreken door modeling
- handelingscomponent van weerbaarheid, frustratietolerantietraining
- variaties met spraak en stem
- variaties in taalgebruik
- gespreksvaardigheden
- sociale gespreksvaardigheden
- articulatie-oefeningen en fonologie

einde van de therapie:

- aanpassen therapieschema
- nazorg: follow-upsessies, hertraining,
- herintake

Conditioneren van spreekactiviteit

Boey, 2010 p. 135-143

S'en ontlopen

- tijdsdruk wegnemen
- taalinhoud vereenvoudigen
- articulatorische complexiteit ontlopen
- communicatiedruk ontlopen
- situatiekenmerken vereenvoudigen of ontlopen
- luisteraarkenmerken vereenvoudigen of ontlopen
- een neutrale en positieve emotionele sfeer toevoegen

Tijdsdruk wegnemen

- keuze van de situatie en activiteit
- snelheid van de beurtwisselingen
- snelheid van toespreken
- snelheid van handelen, reductie spelcompetitiviteit
- ...

Taalinhoud vereenvoudigen

- informatiewaarde reduceren
- reflecteren van de taal van het kind: 'schaduw' (Van Riper)
- semantische en syntactische complexiteit op niveau van het kind
- ...
- Opmerking: 'demands/capacities'

Articulatorische complexiteit ontlopen

- snelheid van spreken verminderen ('toespreeksgnelheid')
- tolerantie ten opzichte van articulatorische (en fonologische) stoornissen (clusterreductie, ommissies, substituities, distorties....)

Communicatiedruk ontlopen

- Verzoek, bevel tot spreken ontlopen
- verhoor, 'ondervraging' ontlopen
- spreekprestaties ('nummertjes') ontlopen

Situatiekenmerken vereenvoudigen of ontlopen

- telefoon (antwoordapparaat...)
- parfoon (automatische deur openen...)
- lawaai beperken
- kasten (geen materiaal laten slingeren...)
- aantal aanwezigen beperken, laag profiel

Luisteraarkenmerken vereenvoudigen of ontlopen

- het aantal luisteraars beperken
- autoritaire kenmerken modificeren (als precipiterende factor)
- praten met ouders functioneel en beperkt houden (instructies)
- reactie op stotteren modificeren (negeren, instructies)

Een neutrale en positieve emotionele sfeer toevoegen

- een ontspannen houding van de therapeut
- aangenaam/prettig houden (humor kan, niet overdreven, geen focus)
- rustgevend
- veilig

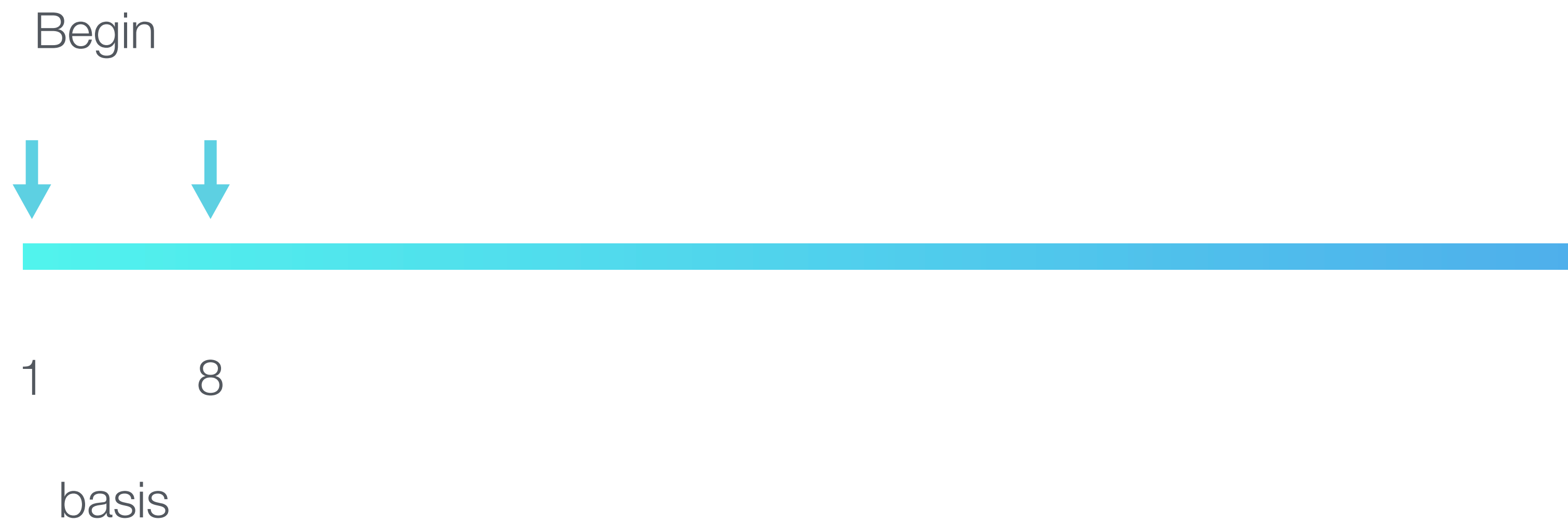
Spreekgedrag van de therapeut (i.v.m. modeling)

- geleidelijk tempo
- verlengen van de duur van spraakklanken zonder abrupte overgangen
- ritmiek en prosodie opgedreven
- pauzes inlassen (niet constant praten)
- model zodanig neerzetten dat het kan worden gevolgd door het kind

Rol ouders

- observeren interactie T en K met instructies, verantwoording door T van wat er gebeurt: 'actief en gericht observeren'
- mee participeren door ouder in interactie met het kind en shaping van het gedrag door T
 - leren reflecteren zonder vraagstelling
 - leren vertragen met ritmiek en prosodie
 - leren andere aspecten neerzetten (niet competitief spelen...)

Aanwijzing tijdsbesteding

Uitbreiding

- Variatie
 - ouders vertonen gewenst toespreekgedrag ('schaduwten') ook thuis en het kind neemt over
 - ander onderwerp aan de hand van ander spelmateriaal, soms tijdens vertellen bij prenten uit kinderboeken, logische reeksen, knutselen...

Uitbreiding door 'embedding'

- principe van associatie en generalisatie
- model T introduceert mededelingen tijdens geconditioneerde schaduwactiviteit (spel) en ziet of het kind dit nabootst
 - indien niet keert men terug naar het schaduwen bij het spel
 - indien wel kan men de mededeling van het kind schaduwen
- ouders participeren in therapie en zetten het model voor uitbreiding ook neer
 - in de behandelingsessie
 - thuis (bad, bed, tafel...)

Aanwijzing tijdsbesteding

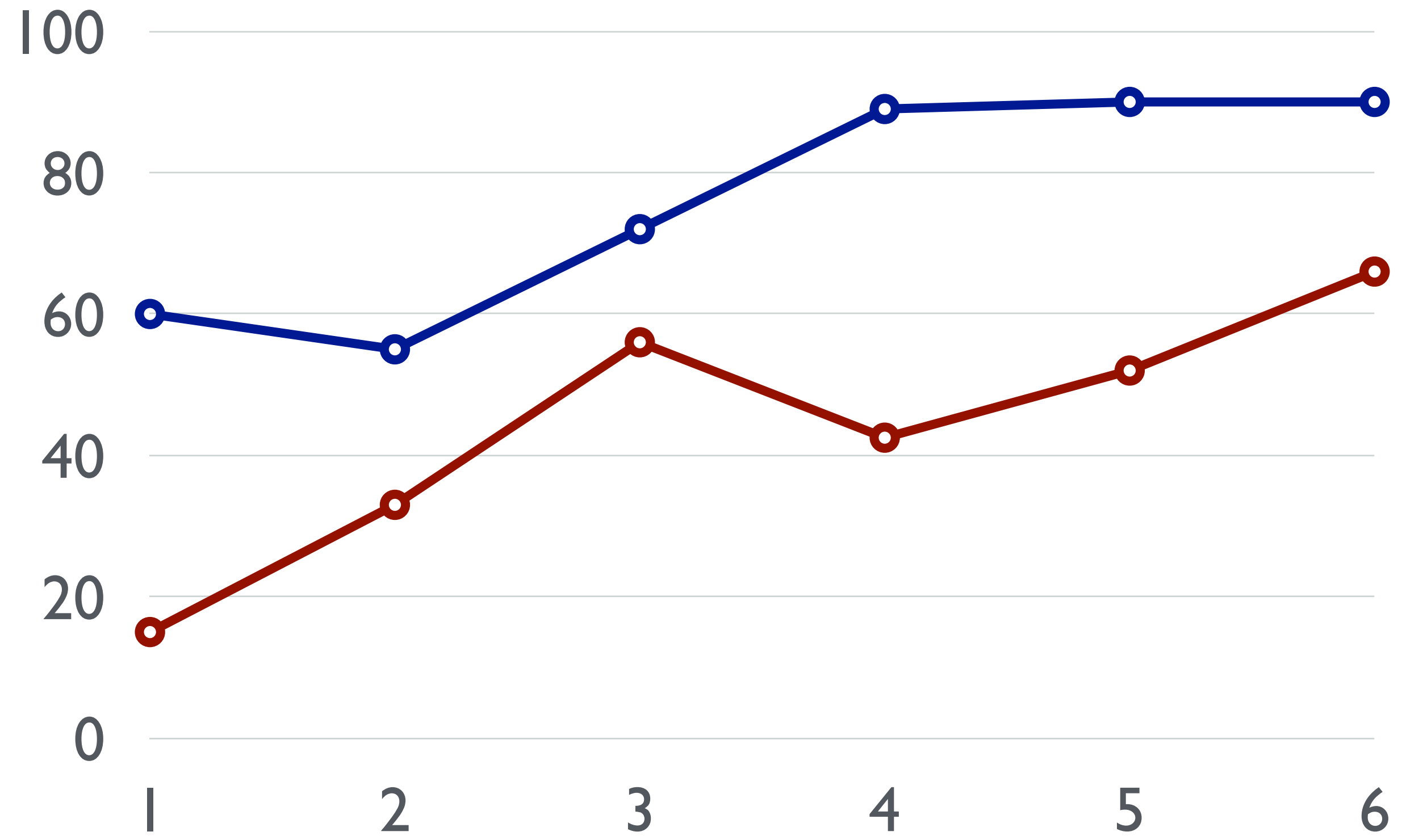
Effecten

- single subject design
- baseline versus interventie
- definitie van het te observeren gedrag (prosodie, tempo, woordkeuze, pauzes)
- bij kind en ouder

casus Louis

○ Kind
○ Moeder

procentueel aantal uitingen
met correct model

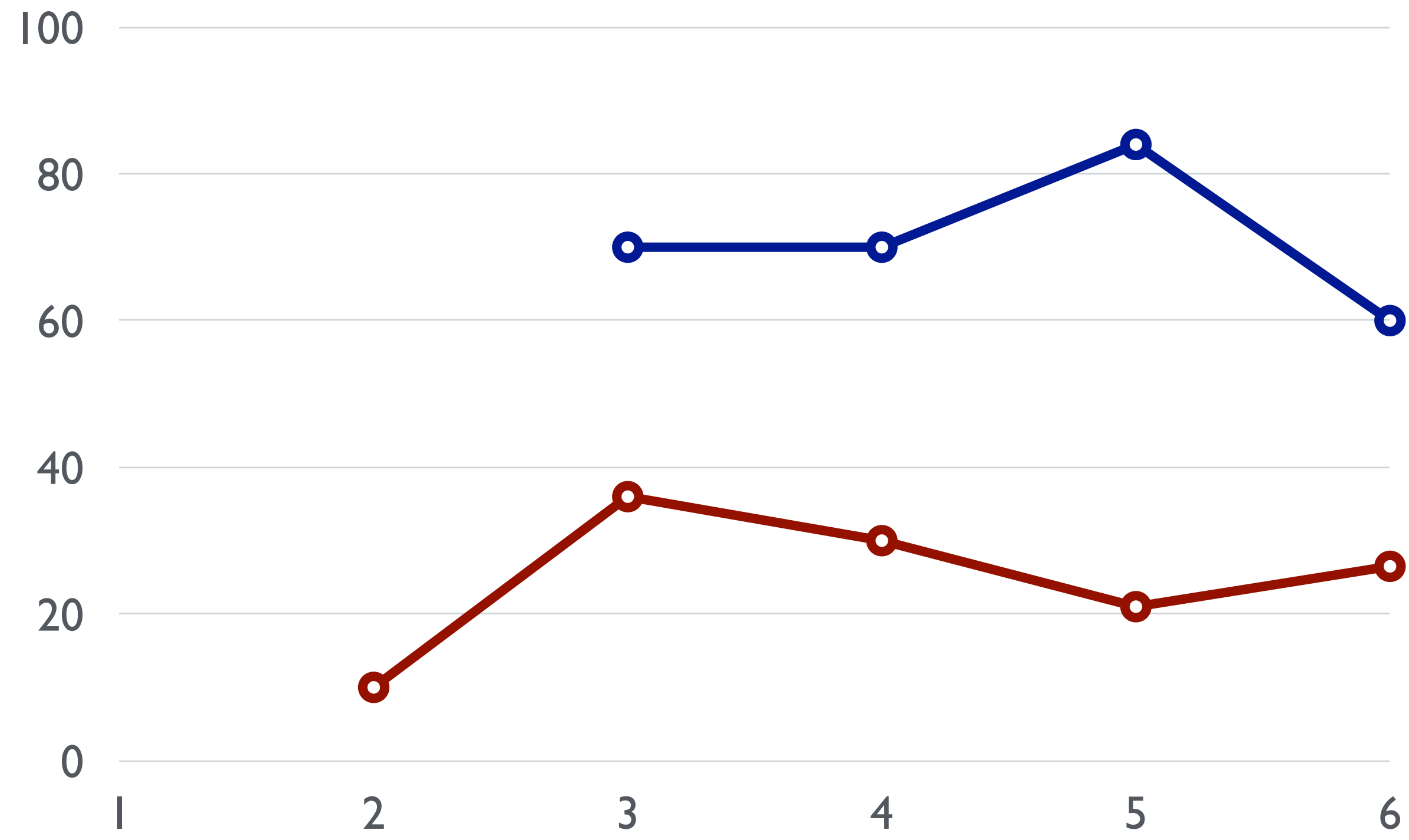

sessie

casus Jelle

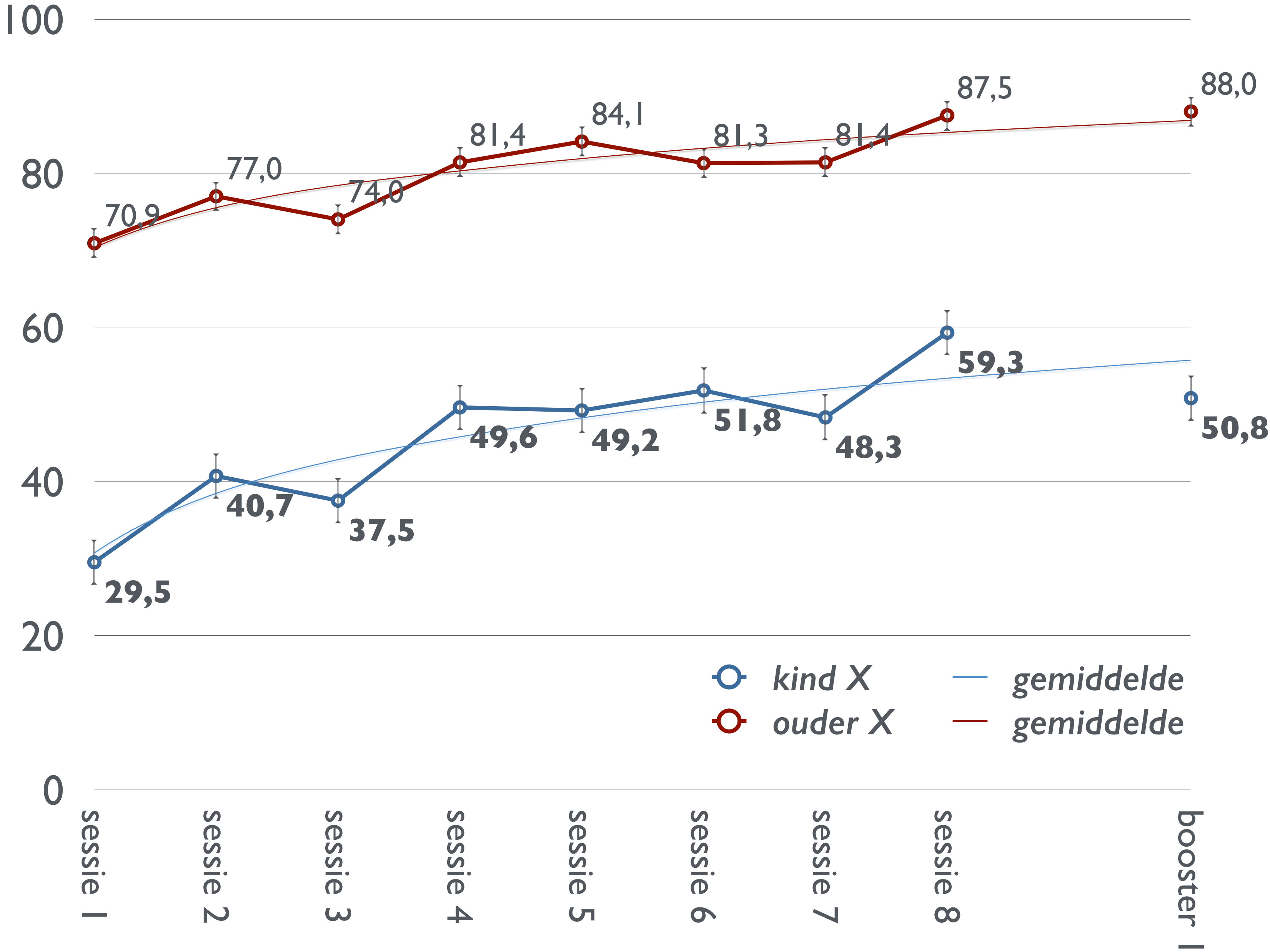
procentueel aantal uitingen
met correct model

Kind
Moeder

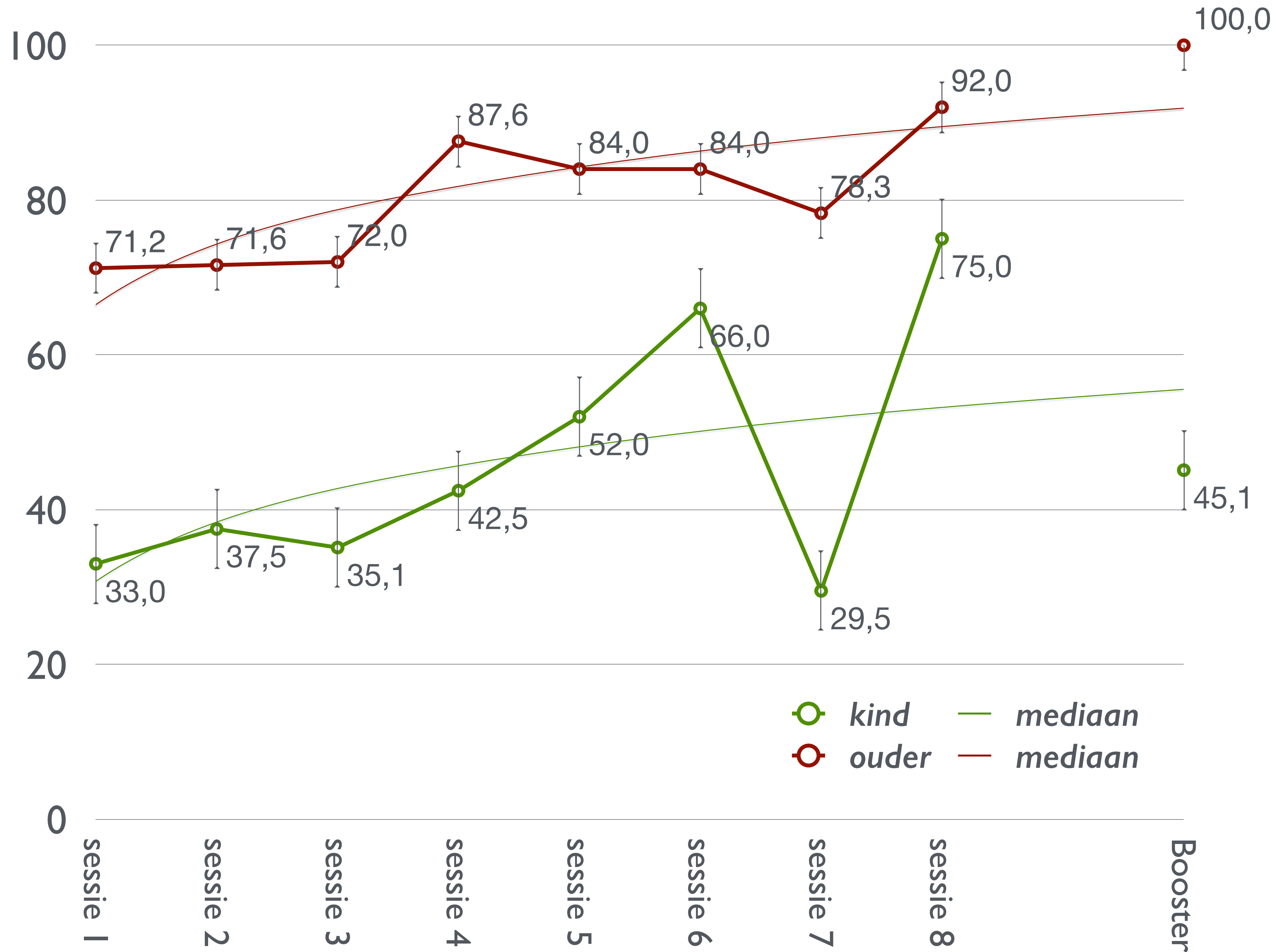

sessie

Effectmeting faciliteren spreekmotoriek

Effectmeting faciliteren spreekmotoriek

Opmerkingen

- *Bewuste en gestaaftde keuze om met dit therapie-onderdeel te beginnen*
 - tijdsbesteding mee afhankelijk van T, reactie en behoeften van het kind en de ouder
 - oplossingen voor schrik bij het kind, onwennigheid bij contactname, intens vermijdingsgedrag, hoge mate van onrust en hevigheid
 - motivatie aan ouders, veiligheid voor het kind, aanscherpen van de procedure van successieve approximatie, cyclisch werken

- *Samenwerking met ouders*
 - motivatie, instructie aan ouder(s)
 - deelname bij voorkeur door beide (door elkaar)
 - therapieplan en instructiefolder over de beginactiviteit
 - huiswerkopdrachten van groot belang
 - 'uit handen nemen van T'
 - de oefeningen worden thuis maanden verder gezet met een ritme niet lager dan 3 x per week 20' (uitzonderingen)

- *Herconditioneren van de activiteit*
 - in geval van er wat meer lang durende precipiterende factoren werken
 - waar niet direct op ingegrepen kan worden, of die onvoldoende bekend zijn
 - én bovendien de maatregelen van modeling van schaduwen zijn afgewakt
 - ter versterking van de (her)training thuis
 - dikwijls gaat het om enkele sessies

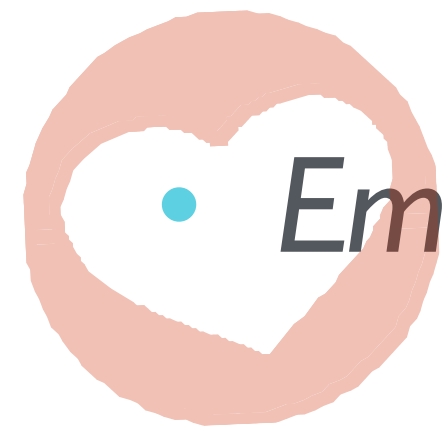
- *Gedrag van het kind dat de gewenste conditionering van het spreken hindert*
 - voorbeelden: onrust, agressie, aandacht, snoepen, eten, commentaar geven...
 - regels en afspraken uitleggen aan ouders en op niveau aan het kind
 - operant conditioneren van gewenst gedrag
 - soms complex: syndroom van Down, uitgesproken autisme, mentale handicap, hyperkinesie

Cognitieve therapie

- *In functie van een neutrale, gunstige, beperkte representatie over spreken/stotteren*
- Gericht op emoties, 'basisemoties' (emotionele concepten)
- Gericht op meer complexe emoties
- Gericht op cognitie

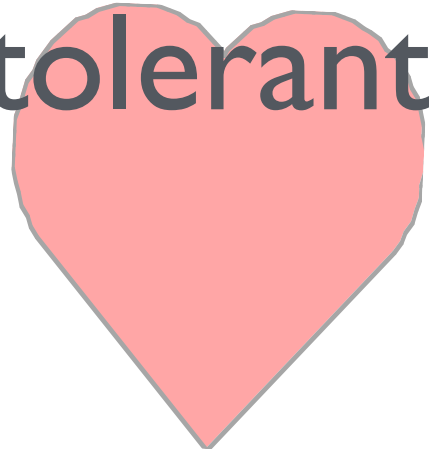
Gericht op 'basisemoties'

- **Verantwoording:**

- *Emoties zijn deel van geconditioneerde reacties bij stotteren.*

- Het behoort tot de doelstelling van de therapie hinderende emoties bij spreken te wijzigen.
- Cognitieve methoden kunnen een toegang zijn tot de inwendige representatie. Bijv. met technieken zoals: expressie, ventileren, heretiketteren en herstructureren.

-
- *Emoties zijn dikwijls precipiterende factoren of processen voor stotteren.*
 - Het behoort tot de doelstellingen van therapie om de weerbaarheid van het kind te vergroten dermate dat emoties geen of een geringer stotteruitlokkend effect gaan krijgen.
 - Een klimaat met hoge emotionele component in termen van onrust, irritatie, lage frustratietolerantie... hindert het helen voor stotteren.
-

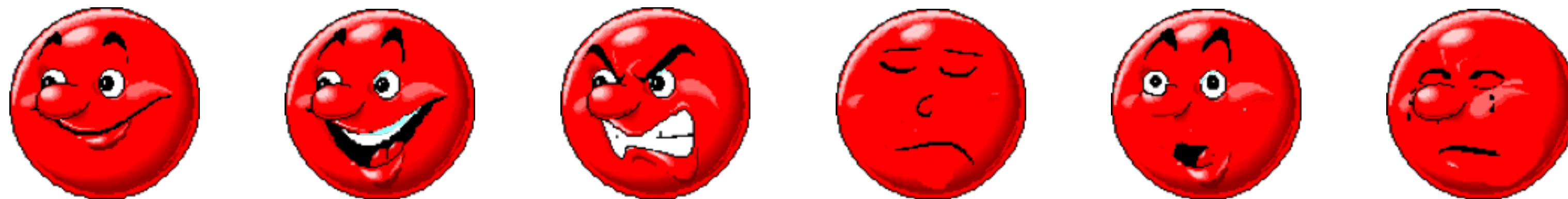
- Cognitieve training gericht op emoties is:
- een noodzakelijk en nuttig therapie-onderdeel om het jonge kind voor te bereiden op de therapie met complexere emoties als voorwerp
- een methode die bij sommige kinderen in bepaalde mate al een helend effect op gang brengt

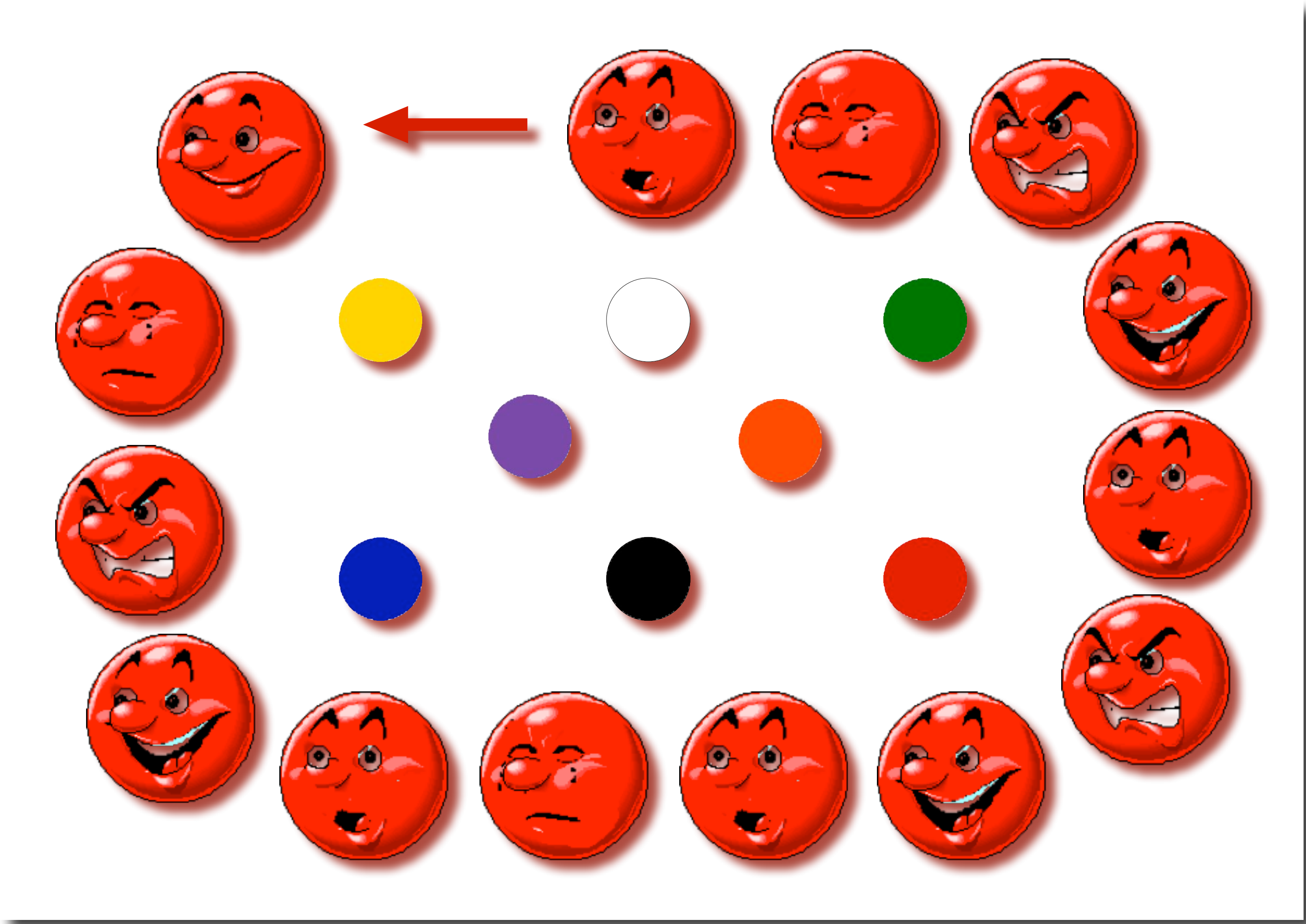
Emotionele begrippen

- *Begrippen van elementaire emoties worden aangeleerd (blij, bang, boos, verdrietig)*
 - woordenschat, inhoud, begrip en eigenschappen (komen en gaan, bij kinderen, volwassenen, dieren...)
 - wat neutraal, zakelijke, beschrijvende, neutrale (accepterende) concepten doen ontstaan
 - belang van de valentie 'accepterend'
 - niet sensibiliseren (voornamelijk van verdrietig en bang)
 - geen kneuterig sentiment noch metaforen

- Materialen
 - didactische materialen die commercieel beschikbaar zijn: doos basisgevoelens, emotion cards, beertje Ploem...
 - zelfgemaakt materiaal met emoticons, dobbelsteen met emotiestickers erop...
 - boekjes, soms luisterverhaal of filmpjes
 - mogelijkheden met multimedia (digitale fotografie, software)

Voorbeelden Boey, 2003 p. 110-111

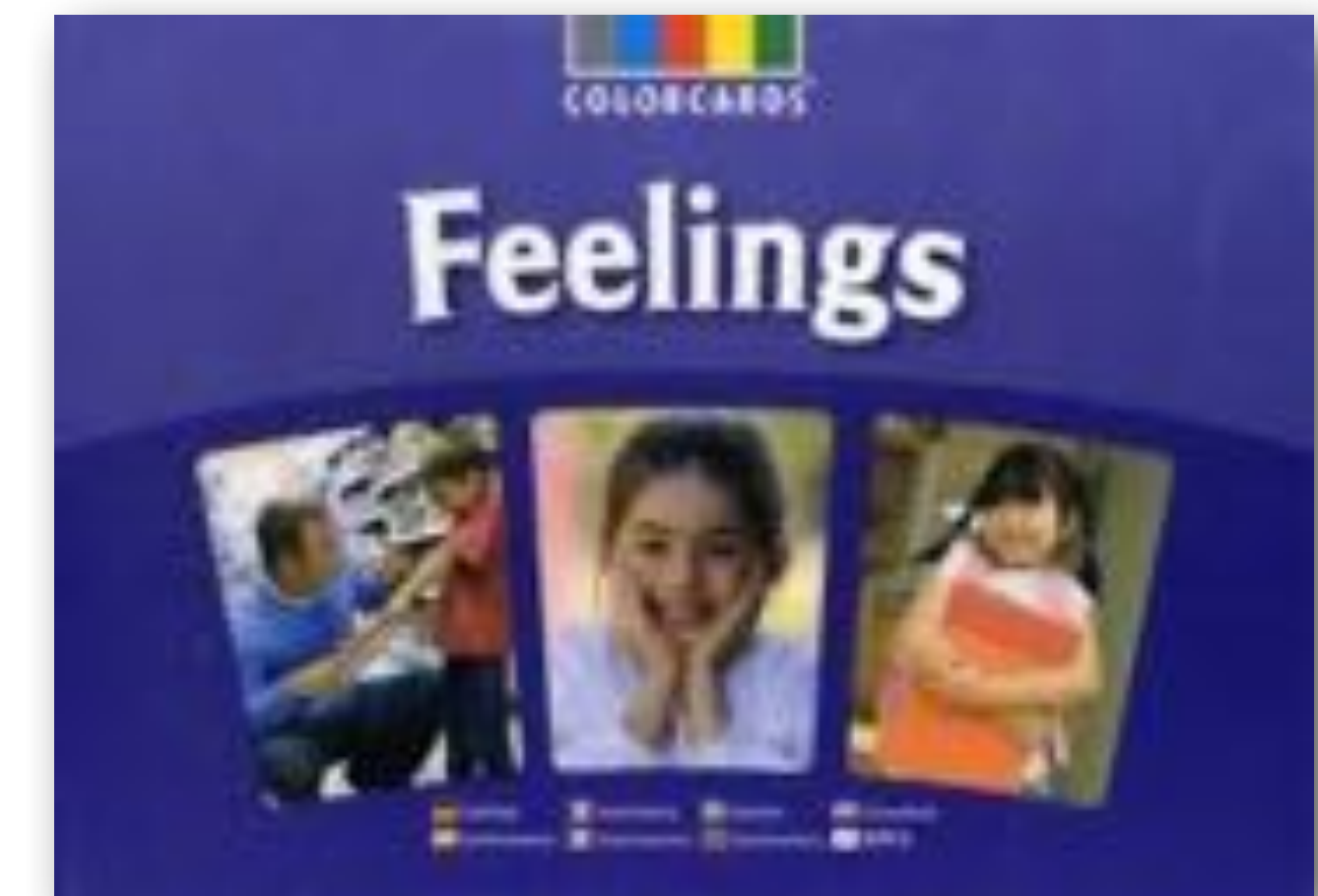
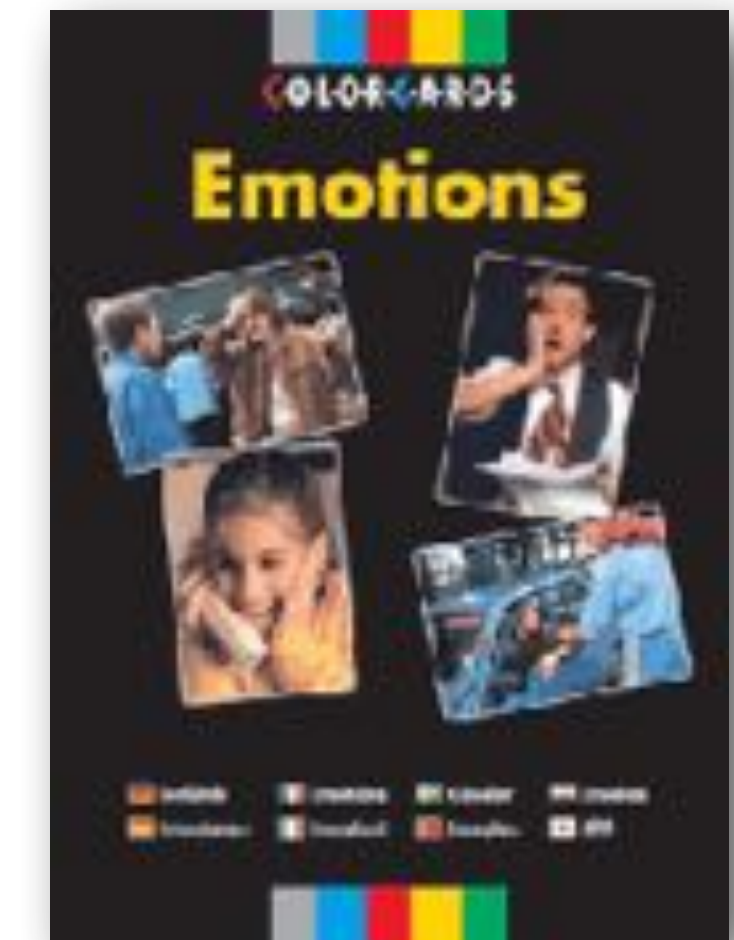
een doos vol
gevoelens

<http://www.cego.be>

Beertje

Ploem

ColorCards Emotions

<http://www.speechmark.net/colorcards/CCHome.htm>

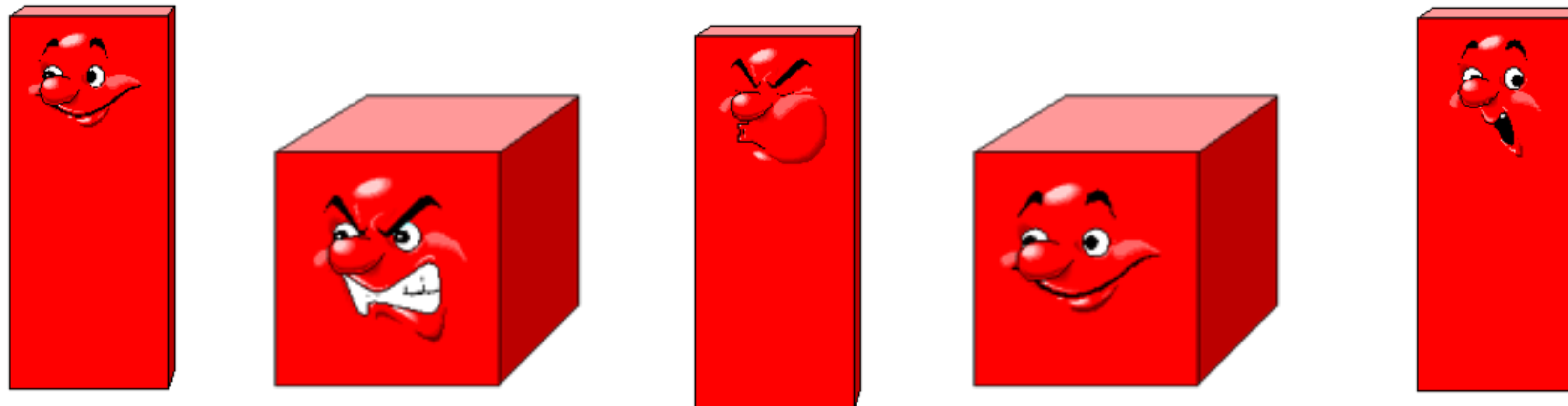

- *Ontlopen van bedreigd voelen, defensiemechanismen...*
- volgorde respecteren in het aanleren van emoties: eerst meer over blij, dan over boos (en minder over bang, verdrietig)
- eerst voorbeelden over iemand anders (of zelfs bij dieren), dan de ouder of T, dan over het kind zelf
- niet beginnen met sterke focus op storend gedrag bij het kind (kan wat later wel)
- liever geen moraliserende commentaar op de voorbeelden (mag niet, is stout...)
- herkenbare voorbeelden geven
- spreekstijl cfr. schaduwen

Emotionele expressie

- Elementaire expressie van emotionele kenmerken
 - doel: voorname expressieve kenmerken van emoties tot uiting brengen
 - allerlei opgaven en spelelementen

voorbeelden: Boey, 2003 p 112

- *Gedragstherapeutische methoden en technieken:*
 - modeling van T en van ouder
 - klassieke conditionering namelijk contraconditionering voor ongewennigheid, angst, weerstand... door toevoegen van inhibitoire stimuli (o.m. humor, gebruik van absurditeit en paradox)
 - operante conditionering en successieve approximatie bij het uitvoeren van een expressie

- *Verbaal uitdrukken van emoties: ventileren*
 - emotionele belevissen tot uitdrukking brengen door taal
 - niet spitten naar 'duistere, onbekende emoties' die aan de basis zouden liggen van stotteren (cfr. K&K over niet bekende CS-CR-ketens)
 - vertellen van emotionele belevissen kan er toe leiden dat de intensiteit van de inwendige representatie afneemt. (Dit is vatbaar voor discussie) of een beeld geven over wat die inhoud wel is (in functie van heretikettering en herstructurering).
 - uitlokken door allerlei spelvormen, beelden (snelkoker, hoofd...)

Concepten over meer complexe emoties

- *Indicatie en verantwoording*
- De cognitieve herstructurering gericht op meer complexe emoties heeft als doel:
 - de emotionele component bij stotteren te wijzigen
 - de weerbaarheid tegenover emotionele uitlokkende factoren te vergroten
 - de hinder voor verdere wijziging van stottergedrag te verminderen

- *Gedragsanalyse als uitgangspunt*
 - analyses (BA, FA) van stottergedrag
 - analyses van uitlokkende factoren
 - analyse van niet-specifiek stottergedrag
 - soms 'breed spectrum' met kernthema's: druk en rustig (temperament), spannend en niet-spannend, geduld en ongeduld, angst en geen angst

Analyse van stottergedrag

CS
zus aanwezig

inwendige representatie
kernthema 'competitie'

CR
druk gehaast gevoel

Sd:
zus

R
snel praten
heviger stotteren

Sr
+S+ affirmatie gevoel
'gedraagt zich naar het gevoel'
+S- 'niet snel genoeg meedelen
door stottermomenten'

...

Stotteruitlokkende factoren

- In functie van de omgang met uitlokkende factoren:
 - PLOTSE verhoging
 - CONTINGENT in tijd en ruimte

Boey, R. (2002). Variabiliteit van stotteren. Onderzoeken naar precipiterende stimuli bij jonge kinderen. *Logopedie* 15 (2), 61-72.

- Overzicht interventies voor stotteruitlokkende factoren
Invloed op uitlokkende factoren:
 - stressoren wegnemen, stressoren ontlopen
 - stressoren doseren (verminderen, spreiden...)
 - stressverminderende zaken toevoegen
 - weerbaarheid trainen tegenover stressoren (dit traint het kind)

Aanleren complexe emoties

- Kenmerken van de cognitieve oefeningen:
 - aanleren van concepten van meer complexe emoties met als doel assimilatie in het gedrag (inwendige representatie)
 - ervaringsgericht aanleren (inzichtelijk, informatief, concreet, duidelijk)
 - realistische tolerantie: niet streven naar het vertonen van enkel positieve pool van een complexe emotie (geduld, rustig...)
 - aan de ouder duidelijke verklaring en instructies hierover

- *Gedragstechnieken en voorbeelden:*
 - klassiek conditioneren, bestaande inwendige representaties herstructureren en heretiketteren
 - voorbeeld drukte:
 - uitgangspunten en 'data', observaties ter staving
 - inleiding kernthema drukte (bibliotherapie Leo Lawaai en het fietskindje)
 - sensibilisatie van de concepten druk en rustig
 - gepland vervolg: modeling Sr-en van gedragingen bij beide complexe emoties, klassiek en operante conditionering
 - structureel ingrijpen, modeling in gezin en op school

Kernthema's

- Voorbeelden van kernthema's:
 - 'blij-spannend' (Boey, 2010 p. 165-166)
 - 'bang-spannend' en angst (Boey, 2010 p. 166-168)
 - 'jaloezie' (Boey, 2010 p. 168-199)
 - 'perfectionisme' (Boey, 2010 p. 169-171)
 - 'geduld en ongeduld' (Boey, 2010 p. 171-173)
 - heel specifieke thema's: zie 'bibliotherapie' (Boey, 2010 p. 176-178)
- Bespreking van andere voorbeelden aan de hand van casussen

Gericht op cognities

- *Indicatie en verantwoording:*
- De cognitieve herstructurering gericht op cognities heeft als doel:
 - de cognitieve component (zelfbeeld) bij stotteren te wijzigen
 - de cognitieve component en processen als deel van uitlokkende factoren te wijzigen
 - de hinder voor verdere wijziging van stottergedrag te verminderen

Bibliotherapie

- Bibliotherapie is een therapie waarbij gebruikgemaakt wordt van geschreven teksten zoals zelfhulpboeken, handleidingen, romans en prentenboeken om mensen van alle leeftijden te helpen met hun psychische en fysieke problemen.
- Bronnen kunnen standaard beschikbaar zijn of individueel gemaakt worden.
- Opmerking: cartoons, film

- Procedure
 - introductie van de probleemsituatie die lijkt op die van het kind
 - geleidelijk aan 'enrolling', soms rollenspel
 - zoeken naar oplossing voor een gesteld probleem Implementeren van mogelijke oplossingen
 - visualiseren, verwoorden, memoriseren
 - terug vertellen van het boekje met oplossingen
 - opnieuw 'enrolling', soms rollenspel
 - herevaluatie
- Cfr. methodiek Problem Solving Therapy van D'Zurilla

- Voorbeelden
 - afscheid en verdriet als stotterprecipiterende emotie (Milan)
 - angst en paniek bij overstroming als stotterprecipiterende emotie (Nette)
 - slaan van een kind (Jef)
- ...

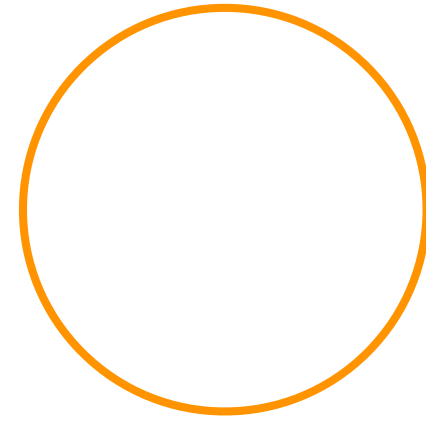
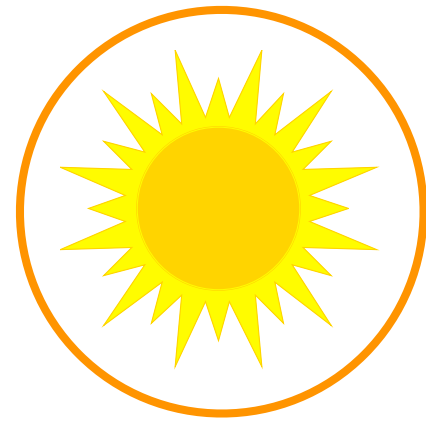
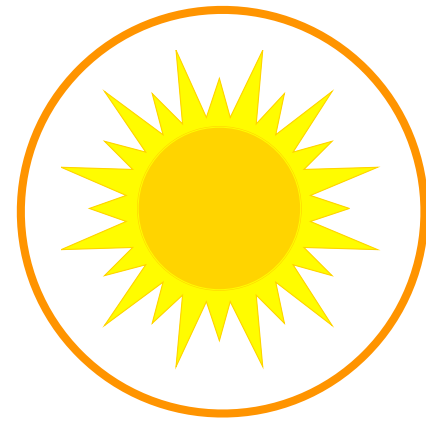
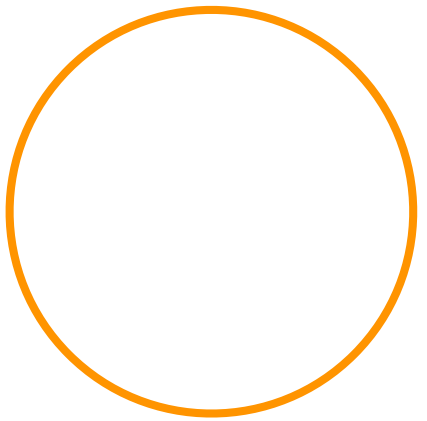
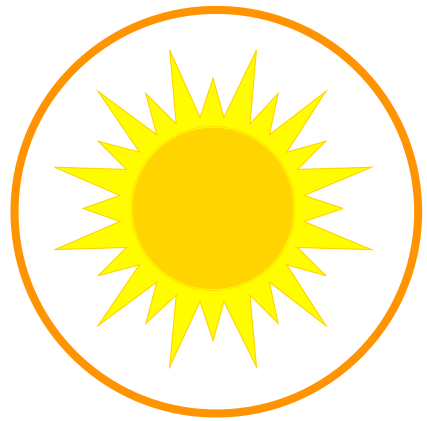
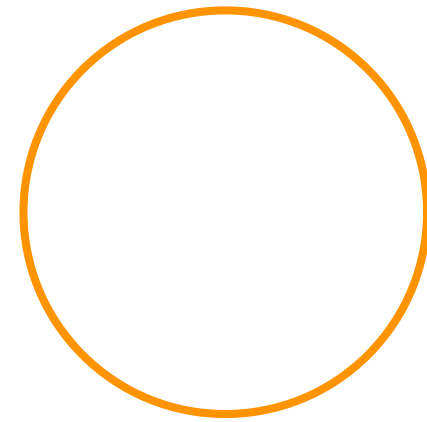
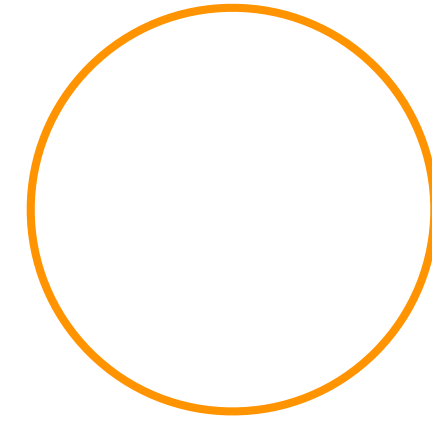
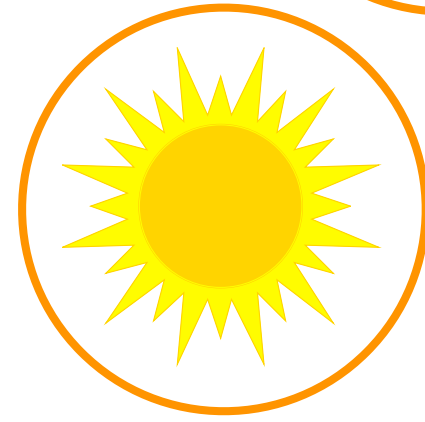
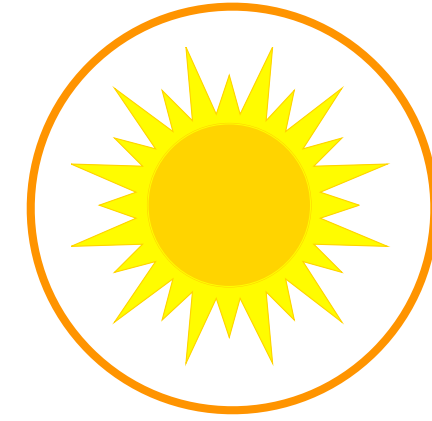
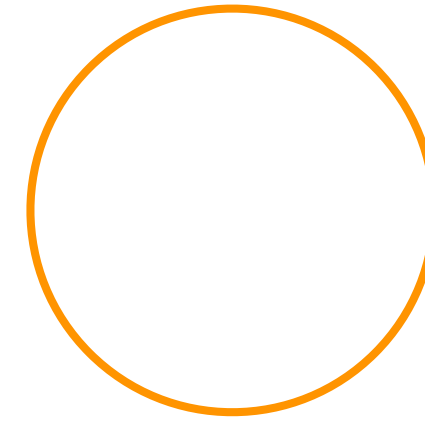
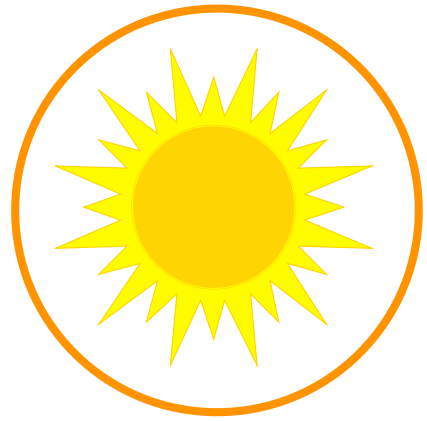
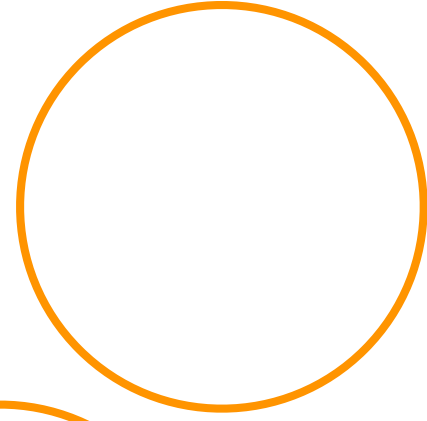
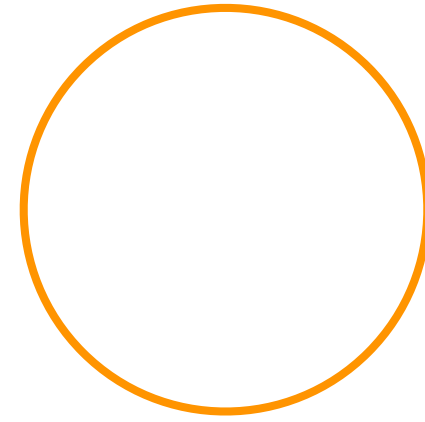
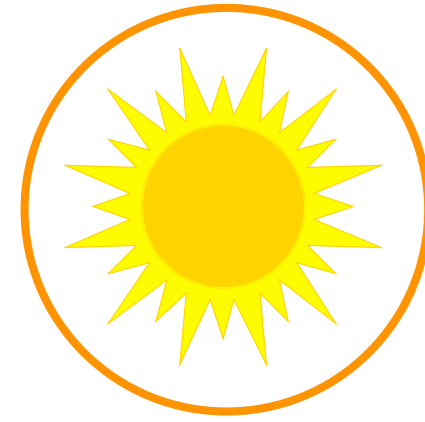
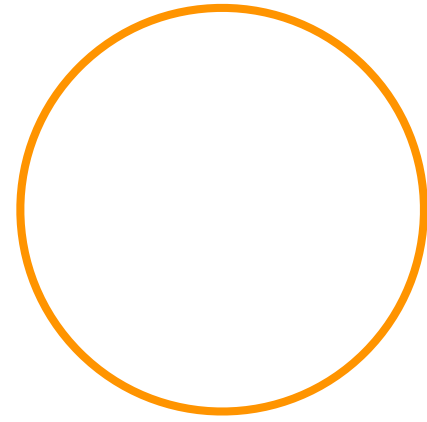
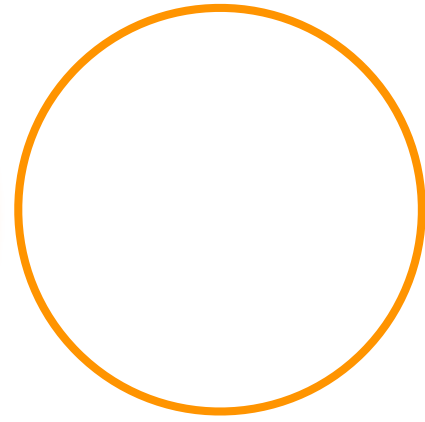
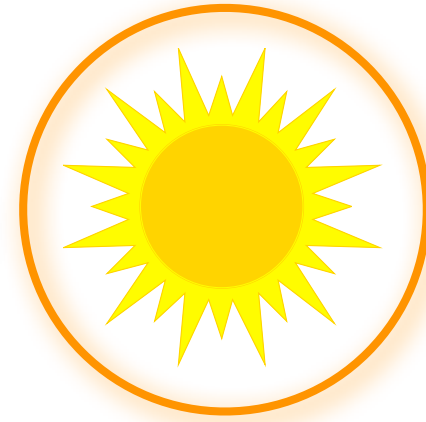
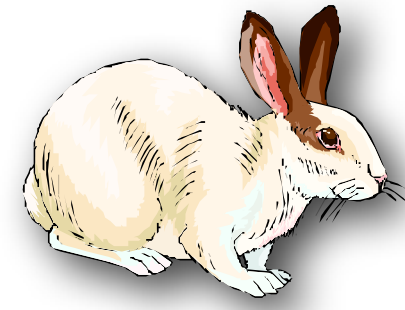
VOORBEELD

Het verhaal van het
meisje en de refter

Positieve zelfuitspraken

- *Uitgangspunten:*
 - gedragsanalyses in 't bijzonder BA en inwendige representaties tonen een overheersende neiging tot negatief denken aan (dikwijls met ongelukkig voelen, kritisch zijn, weinig tevreden zijn...)
 - analyse van processen bij uitlokkende factoren tonen een tekort aan een zelfconcept conform de mogelijkheden.
 - Kernthema's zijn dikwijls competitie met anderen, zichzelf tekort doen...
 - Opmerking: vaststelling van Kendall bij angstige kinderen.

- **Methodiek:**
 - door modeling (van T en ouder), imitatie, prompting positieve zelfuitspraken uitlokken bij het K (spelbord)
 - operante conditionering van het gewenst gedrag (token economy)
 - klassieke conditionering van de activiteit door prettige sfeer en aangename gevoelens
 - dialoog met het kind, lok argumenten uit, daag uit (cfr. cognitieve therapie Beck; 'ah ja, is dat zo ?'...)

- **Zelfuitspraken - onderwerpen & thema's:**
 - over prestaties (ik kan goed tekenen, ik kan goed spelen...)
 - over sociaal gedrag (ik help mama soms koken, ik heb een kind geholpen dat pijn had...)
 - over spreken en taal (ik weet veel van dieren, ik kan een boek 'lezen'...)

- **Zelfuitspraken - kenmerken**

- 'IK-'formulering
- niet louter in termen van goed of slecht
- verstevig die valentie: lok argumenten uit, daag uit

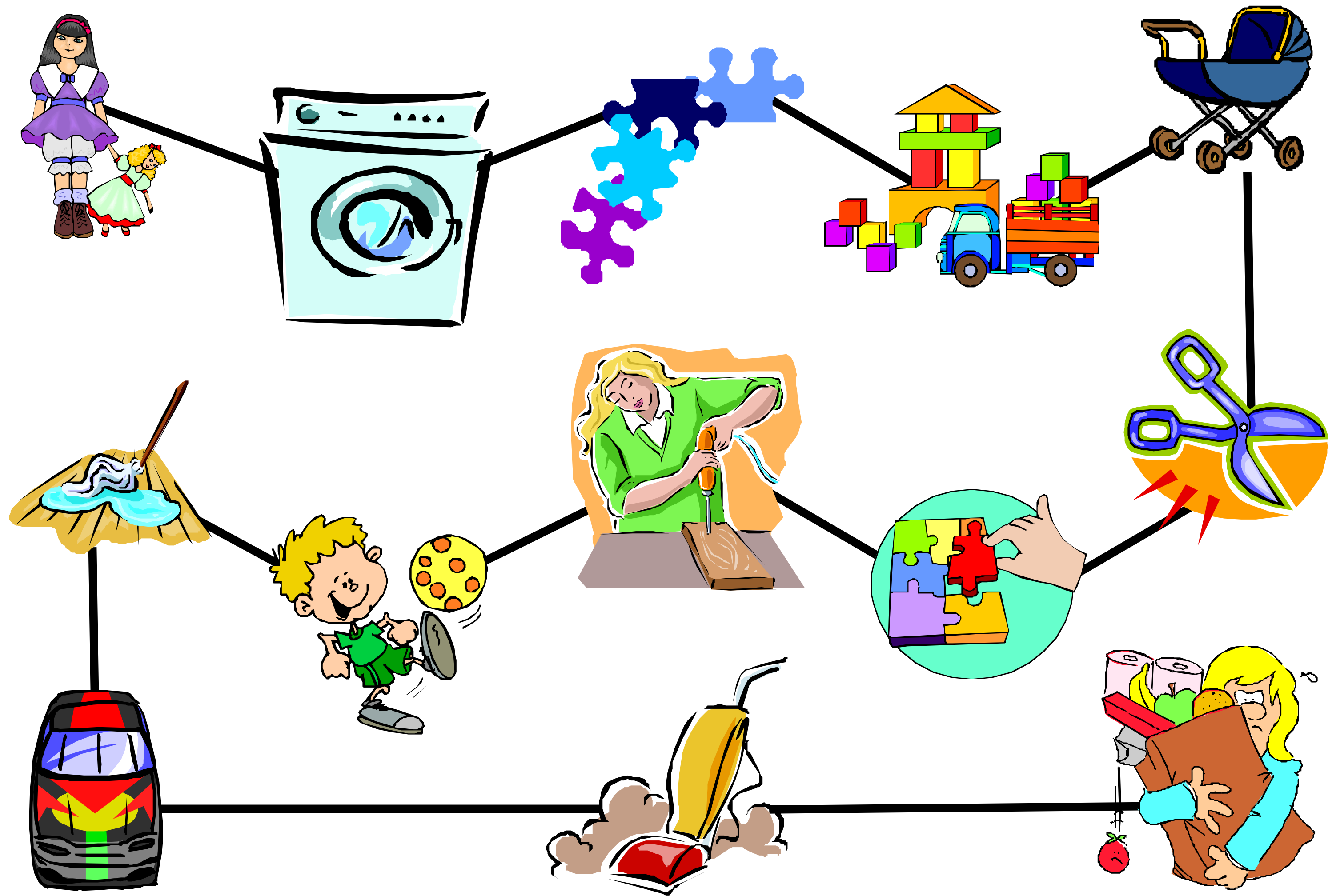

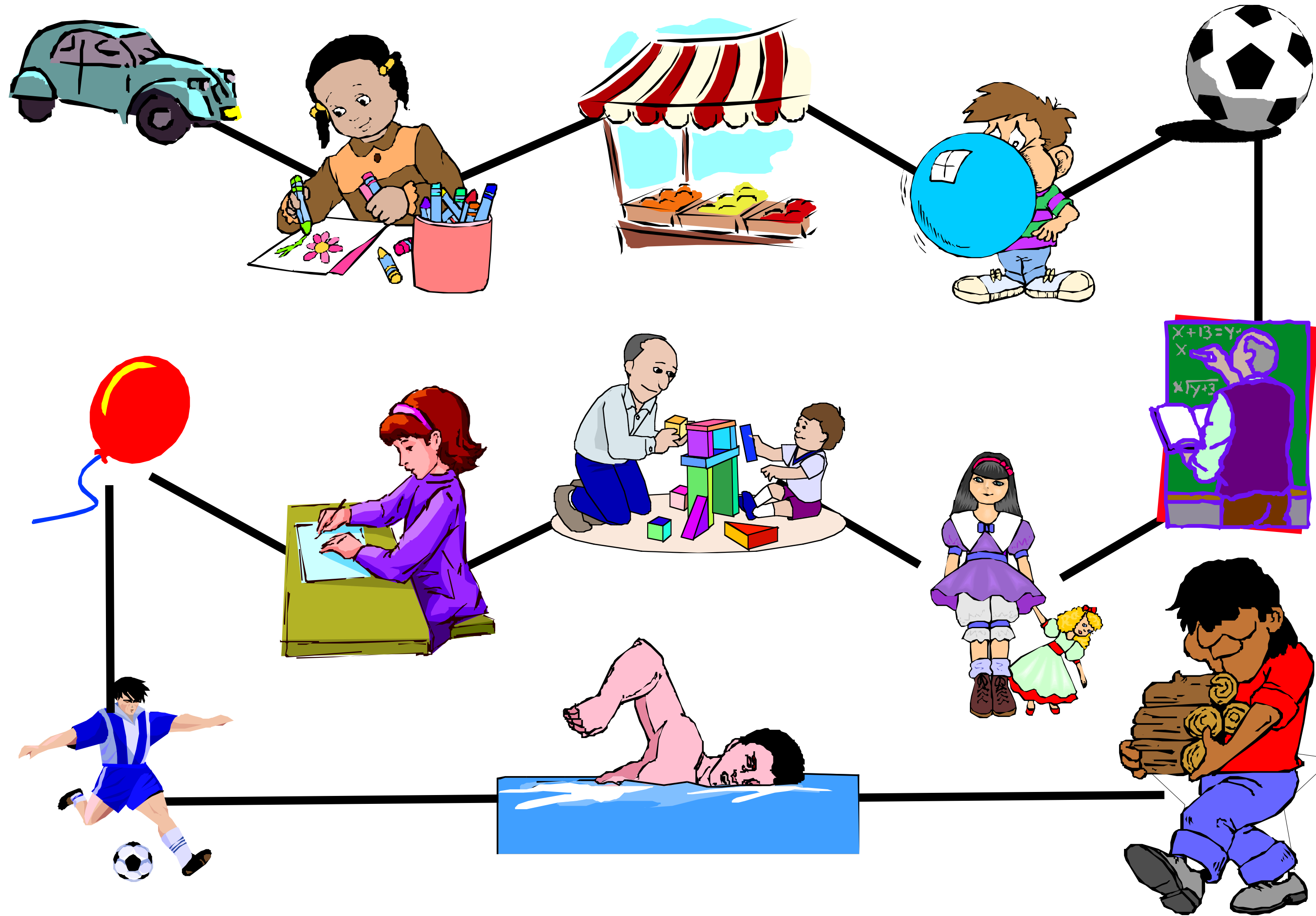
Denken over normen en standaards

- *Uitgangspunten:*
 - Gedragsanalyses & analyses van precipiterende factoren wijzen aan dat het kind zelf stress (CR) creëert door zich letterlijk en 'onredelijk' te spiegelen aan de prestaties van een ander kind of volwassene (S'en)
 - Herstructurering van de inwendige representatie kan deze stress (CR) doen verminderen

-
- Voorbeelden (van regelmatig terugkomende thema's):
 - fysiek gedrag (snelst lopen, meest winnen...)
 - lezen en schrijven
 - kunnen wat mama of papa doen (talen spreken, koken, auto rijden...)

zie ook Boey, 2003 p. 125

Probleemoplossend denken

- *Uitgangspunten:*
 - Frustratie-intolerantie speelt dikwijls een rol bij stotter-precipiterende factoren en processen. Probleemoplossend denken (en handelen) is een hulpmiddel om de frustratie-tolerantie te verhogen.
 - Probleemoplossend denken (en handelen) is een vaardigheid bij het omgaan met eigen spreken, stotteren en luisteraarreacties.

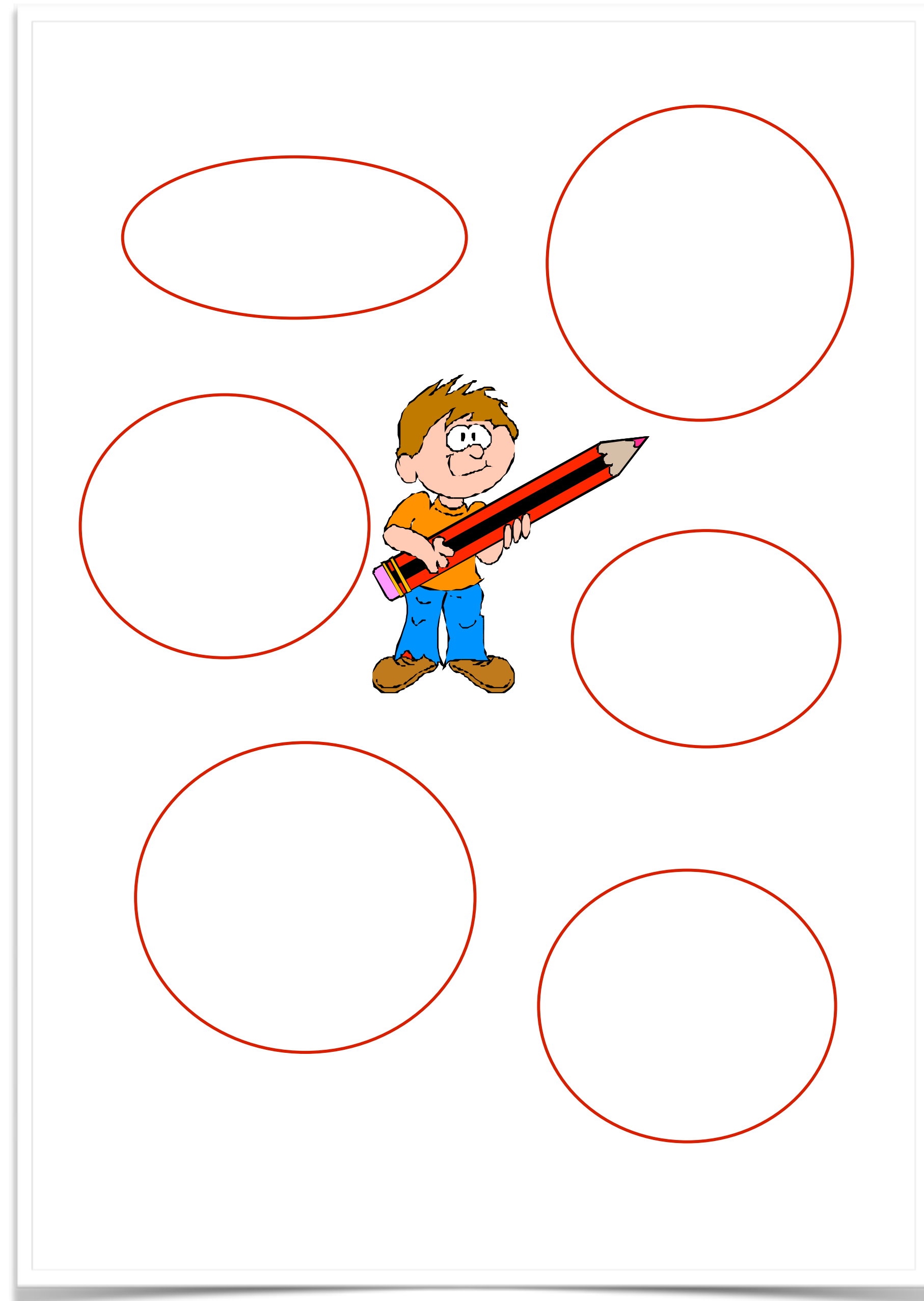
Methodiek

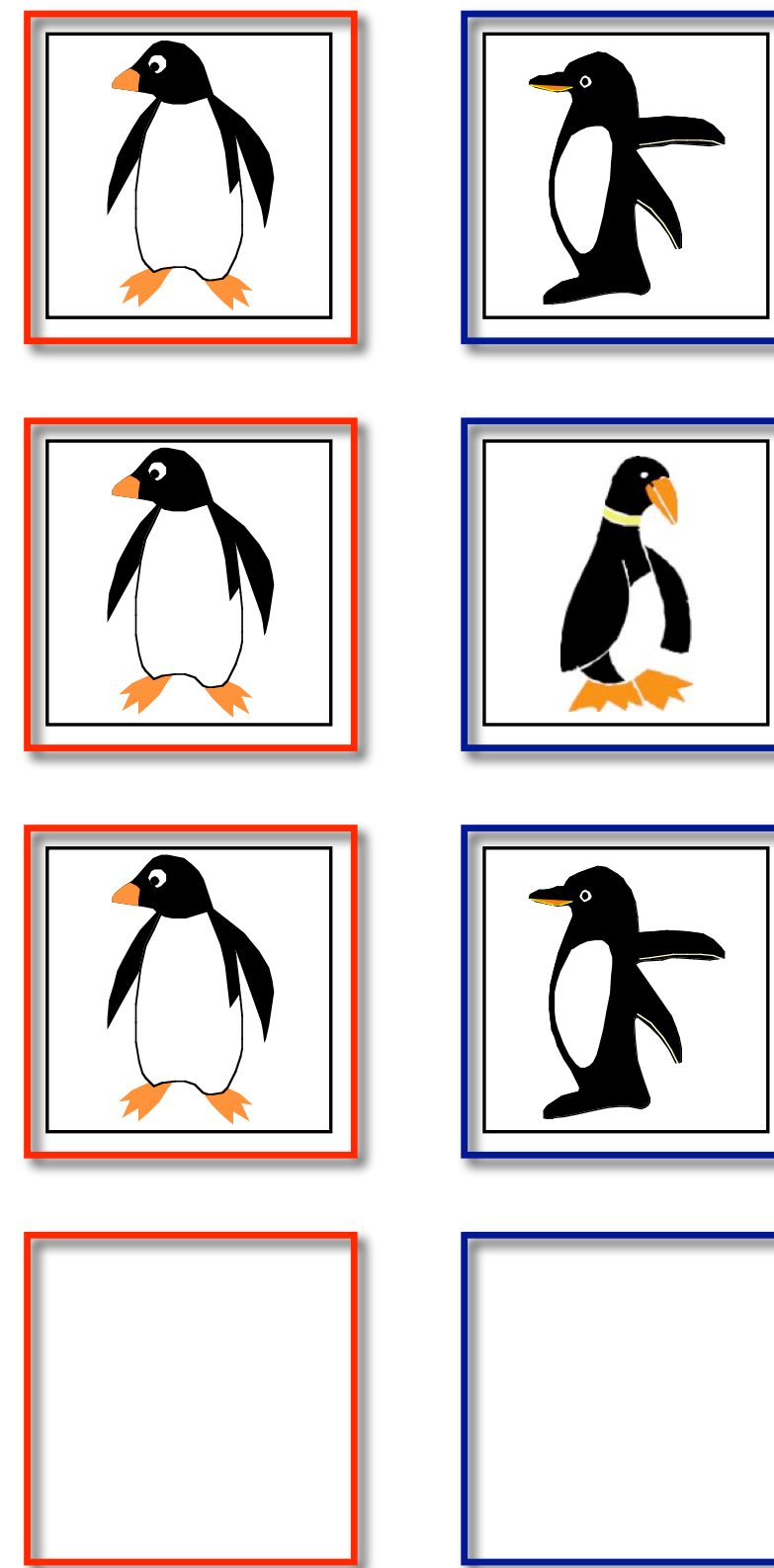
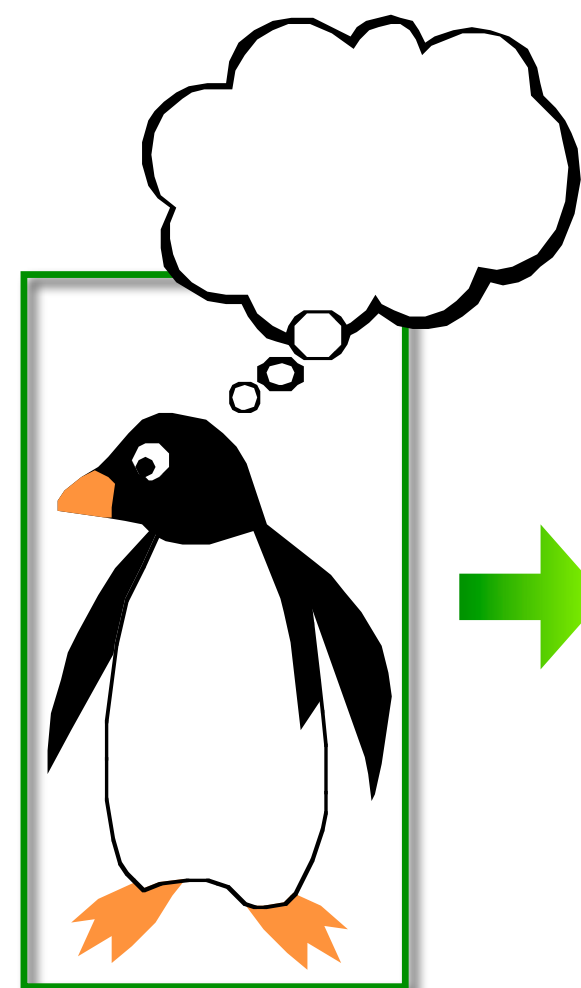
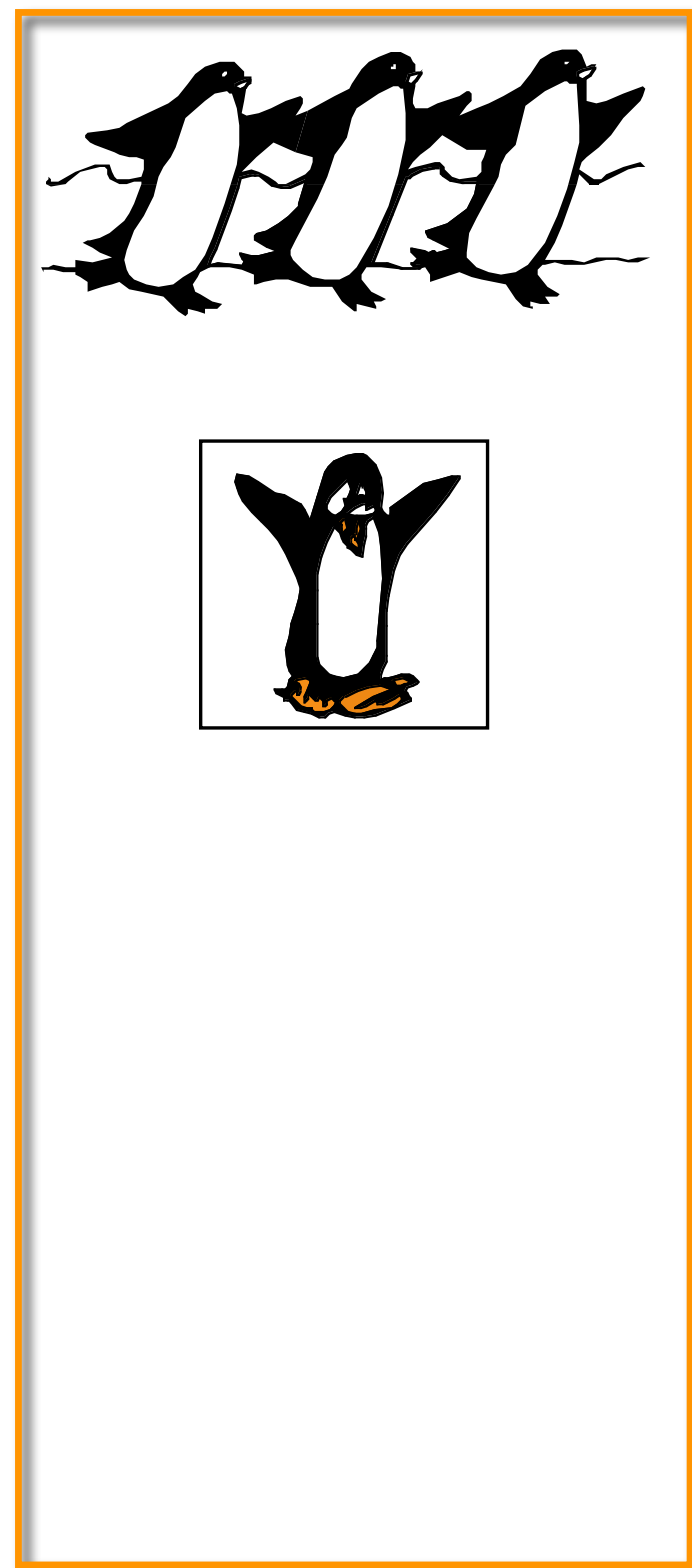
- Methodiek ('stappen'):
 - een probleemgedrag formuleren (beschrijvend herkennen)
 - inzien waarom het voor wijziging in aanmerking komt (motivatie)
 - oplossingen genereren
 - oplossing kiezen
 - uitvoeren en evalueren
- Omgaan met weerstand, geringe herkenbaarheid

- *Introductie van probleem oplossend denken en gedragen (Boey, 2003 p. 126)*
 - probleemgedrag van een ander kind of een figuur (Piet Probleem)
 - beschrijving van het probleemgedrag in stappen (imaginatie)
 - mogelijk al 'enrolling' door K
 - mogelijk rollenspel met probleemgedrag (aftasten wat er kan, wie wat aankan, respecteren pedagogische relatie ouder-kind)
 - modellen van Sr'en (S+ en S-)
- *Uitbreiding naar andere voorbeelden die niet met stotteren te maken hebben*

- *Uitbreiding naar andere voorbeelden die wel met stotteren te maken hebben:*
 - leren omgaan met reactie(s) van een luisteraar
 - leren omgaan met precipiterende factoren
 - andere voorbeelden (Boey, 2003)

Zelfregulatie door gedachteomkering

- *Doelstelling:* het aanleren van zelfregulatie van emotie en gedrag door middel van gedachte-omkering:
 - in functie van weerbaarheid tegenover uitlokkende factoren bij het kind of anderen
 - in functie van zelfzekerheid (grenzen leren kennen, verantwoordelijkheidsgevoel kweken)

Boey, 2010 p. 155-161

- *Indicaties:* de aanwezigheid van uitlokkende factoren in het gedrag van het kind, door het kind zelf opgebouwd
 - opwinding en drukte ('blij-druk', 'spannend-druk')
 - ongeduld
 - frustratie-intolerantie
 - hoge eisen & perfectionisme bij het kind
 - vermoeidheid (slaapproblemen)

- Aanwezigheid van uitlokkende factoren in het gedrag van het kind, door het kind zelf opgebouwd.
- Kenmerken uit de gedragsanalyse van een kleuter:
 - te maken met inwendige representaties van spreken, stotteren en verwante thema's (bijv. luisteraarreacties)
 - te maken met stotteruitlokkende factoren
 - te maken met hoge emotionaliteit (frustratie-intolerantie, sensitiviteit) en hulpeloosheid (niet weten hoe om te gaan met bron van frustratie, sensitiviteit)
 - te maken met weinig probleem oplossende (denk)stijlen

-
- Uitlokkende factoren opgewekt door het gedrag van andere kinderen of personen uit de omgeving van het kind
 - plagen, uitdagen, vechten (door broer, zus)
 - opwinding door een volwassene (grootouder...)
 - onnodig hoge eisen stellen en prestaties uitlokken
 - uit slaap gehouden (door broer, zus)

- ***Methode: voorbeelden verzamelen van gedragingen bij het kind met uitlokkend effect op stotteren***
 - voorbeelden van opwinding: Sint, verjaardag, feestje, uitstap...
 - voorbeelden van angst & zorgen: ziekte bij zichzelf, ouders, juf; verhuis; uitstap...
 - voorbeelden van vermoeidheid: uitputtend presteren, te weinig slaap
 - voorbeelden van frustratie-intolerantie: iets niet krijgen, mogen

- Voorbeelden aanbrengen van andere kinderen
 - verhaal van een andere kind
 - verhaal geselecteerd uit kinderboekjes
- Voorbeelden aanbrengen van het eigen gedrag van het kind
- Leerprocessen hanteren: doseren van de stimulus-intensiteit om al te negatieve emotie en weerstand te voorkomen
 - Niet moraliserend
 - Boodschap aan ouders: niet om pedagogische redenen (te maken met stotteren)

-
- Inzichten aanleren in gedragsverloop (S-R-Sr) door middel van:
 - vertellen
 - observeren van T in rollenspel
 - introspectie van het kind (bevragen)
 - Speels klimaat, overbrengen van de boodschap (S-R-Sr), herhalen, andere voorbeelden doornemen
 - Ouder(s) observeren en participeren

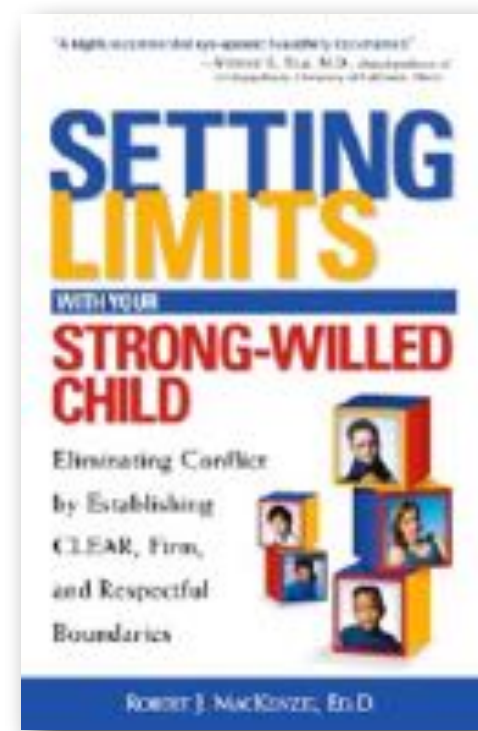
- STOP-commando aanbrengen: ‘stop hoofd’
- en zelf-instructie aanleren [werkwoord + voorwerp] dat contrasteert met oorspronkelijke emotie (opwinding, angst...)
- de zelfinstructie bevat een contra-conditionerend emotioneel element (rust, afleiding)
 - voorbeeld bij opwinding: ‘stop hoofd met springen’ & ‘ga eens met uw blokken spelen’
 - voorbeeld bij angst ‘stop hoofd’ & ‘mama en papa gaan dat wel zelf doen’

-
- Metacognitieve elementen van de zelfinstructie:
 - 'afleiden' 'iets anders doen'
 - verdragen
 - toelaten
 - het mag verschillen
 - ...

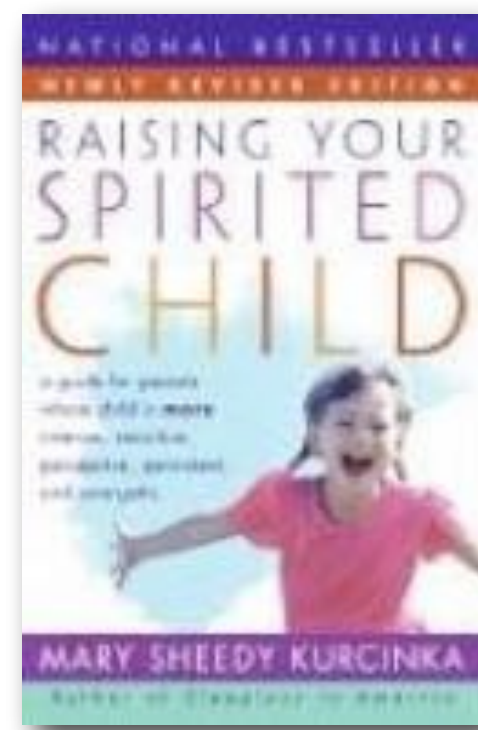
Bijzonder aandachtspunt

- Het aanwenden van straf en time-out in frustratietolerantietraining en in zelfregulatie-training
- Indicaties: slaan, opzettelijk stukmaken en schelden
- Aanbevelingen:
 - kort van duur (enkele seconden tot enkele minuten)
 - heretikettering (rustplaats, terug vriend)
 - duiding (jij doet X en dat mag niet, is toch wel je eigen schuld, niet kwaad op jou maar op wat je doet...)

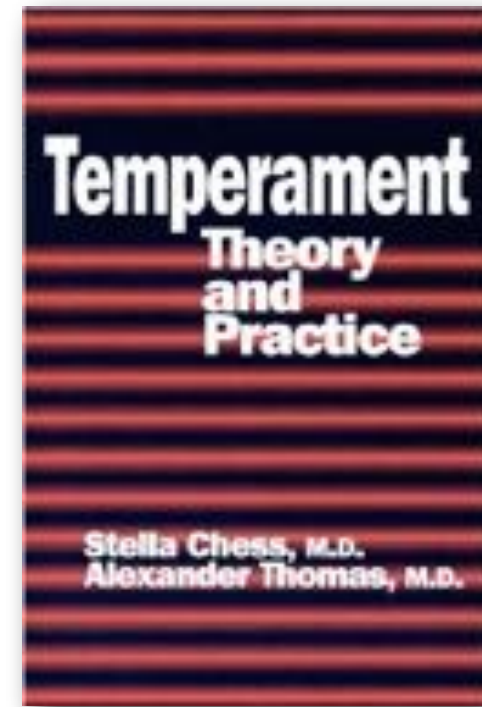
- Inspiratie voor behandeling van het temperamentvolle kind:

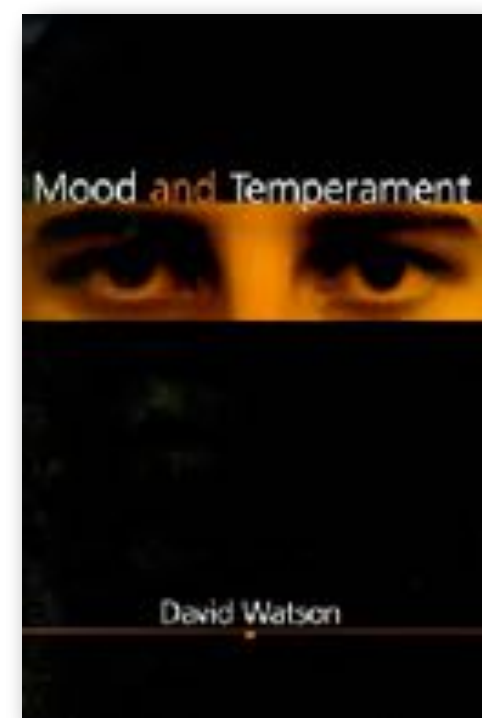
Chess, Stella & Alexander, Thomas (1996) *Temperament: Theory And Practice*. Routledge. ISBN 0-87630-835-3

Robert J. Mackenzie. *Setting Limits with Your Strong-Willed Child : Eliminating Conflict by Establishing Clear, Firm, and Respectful Boundaries*. Three Rivers Press, 2001. ISBN 0-7615-2136-4

Chess & Stella (1996). *Temperament: Theory And Practice*. Routledge.
ISBN: 9780-87630-8356

Watson, David (2000) *Mood and Temperament*. The Guilford Press..
ISBN 1572305266

- *Opmerkingen:*
 - de mogelijkheid tot introspectie en uitdrukken van een gedachte in taal bij K
 - gebruik van probleem oplossende stijl bij het vinden van een gunstige zelfinstructie
 - opletten met niet-geassimileerde stereotype uitdrukkingen
 - opletten met frustratie-intolerantie en 'bouncing effecten' bij het temperamentvolle kind

- ***Gebruik van leerprocessen:***
 - modeling vanwege T van uitlokkend gedrag en consequentie (S-R-Sr)
 - modeling vanwege O (nooit negatieve gedrag laten modelen)
 - imitatie, successieve approximatie (shaping), chaining
 - dikwijls rollenspel 'enrolling' en 'doen alsof' ter preventie van bestraffing die als acht wordt gevoeld
 - elementen van KC en OC (voor gewenst gedrag, medewerking) o.m. token economy systems

-
- Introductie van gedachteomkering
 - perceptie- en evaluatietraining: leren identificeren van niet-helpende gedachten en helpende gedachten; observeren van stopregel
 - voorbeelden
 - Uitbreiding gedachteomkering (met voorbeelden niet direct gericht op stotterverschijnselen)
 - voorbeelden van andere kinderen
 - voorbeelden van de kleuter zelf

Concepten en zelfkennis over spreken

- *Uitgangspunten:*
 - voorkomen dat kleuters verkeerde opvattingen krijgen over hun spreekgedrag, stotteren, de verschijnselen, de samen-hang als mogelijke causale factoren
 - motiveren aan ouders (hoe en waarom)
 - indicaties: uitspraken van een kleuter daarover, bewustzijn (met mogelijk irritatie: 'oh zeg..'); meer frequent bij oudere kleuters (5-6 jaar) dan bij jongere (2-4 jaar)

Overzicht

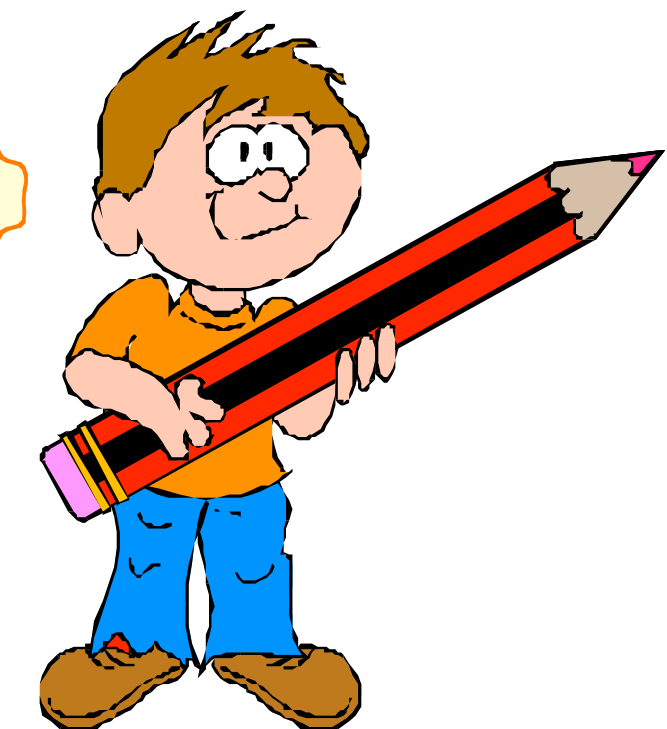
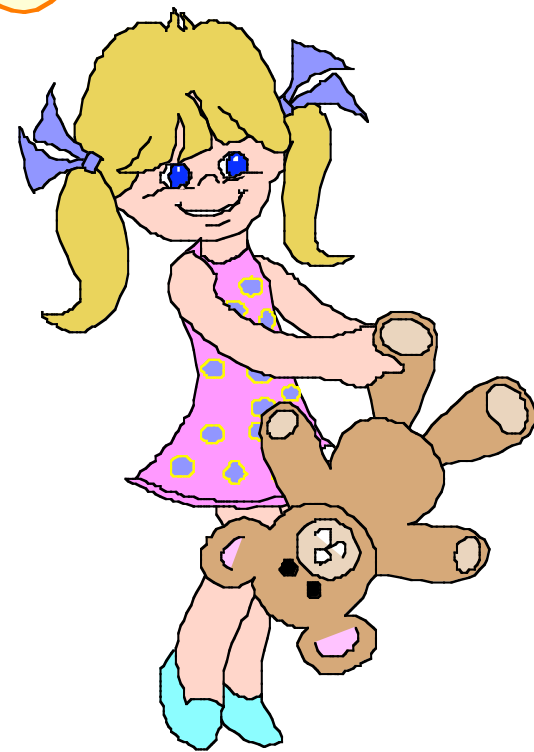
- Thema's:
 - concepten en kennis over het vermogen van woordenschat en taal (Boey, 2010 p. 189-191)
 - concepten en kennis over normale onvloeiendheden (Boey, 2010, p. 191-193)
 - concepten en kennis over stotteren (Boey, 2010 p. 193-194)
 - concepten en kennis over luisteraars (Boey, 2010 p. 194-196)

wat jij allemaal al kent...
kapitein speurneus

Wat jij allemaal al kent...
kapitein speurnel

Methodiek

- Toevoegen stimuli onder vorm van informatie (cognitief:taal, visueel, tekeningen als symbolen, auditief...)
- Modeling van verschijnsel en beïnvloeding van inwendige representatie door toevoegen van waarden (evaluatief) en imitatie door O en K
- Klassieke conditionering (cc. humor, absurditeit...) en operante conditionering (token economy, drill)

- *Leren over stotteren:*
 - indicaties, aanknoping
 - inzichten opbouwen met tekeningen
 - inhoud van kernthema: het komt vanzelf; is niet jouw schuld; is geen fout; soms is het veel, soms weinig; soms gemakkelijk, soms lastig; is niet dom: je verstand loopt niet uit je hoofd... of bijzondere thema's (vermijden en mond op slot...)
 - gebruik drill om in te prenten (up tempo, herhaalde malen, ook in andere sessies, gekoppeld aan spelbord)

Emotionele training

- *Indicatie en verantwoording:*
 - Emoties (CR) zijn deel van een stottergedrag.
 - Emoties zijn zelf een stimulus (CR = S) voor bepaalde stottergedragingen (R'en).
 - Opmerking: adaptatie is hier niet meer aan de orde. Conditionering heeft reeds plaats gevonden door voorgaande sessies van de behandeling.

Desensitisatie voor onvloeierend spreken

- *Kenmerken van contraconditionering:* cfr. klassieke conditionering met gebruik van:
 - inhibitoire stimuli voor de (ongewenste) CR
 - voorbeelden: vrees, spanning, hulpeloosheid, irritatie, schaamte
 - die CR'en doen ontstaan die de oorspronkelijke CR tegenwerken, verhinderen
- voorbeelden: durf voor vrees, ontspanning voor spanning, manipulatie voor hulpeloosheid, vertragen voor irritatie, aankijken voor schaamte

- Andere contraconditioners:
 - therapeut als antagonist
 - de ouder of een ander kind als faciliterende stimulus
 - de setting en het spelelement als antagonist
- Voorbeelden (Boey, 2010 p. 198-202)
 - let op gebruik van modeling, imitatie
 - let op gebruik van humor als contraconditioner, paradoxale uitspraken als contraconditioner
 - let op gebruik van non-verbale uitdrukkingen (dikwijls als Sr ter bekrachtiging van gewenst oefengedrag)

desensitisatie voor normale onvloeïendheden & stottermomenten

voorbeeld therapie sessie

desensitisatie voor andere kenmerken

- Bijvoorbeeld luisteraargedrag, in functie van 'communicatieherstel'
vb. Boey 2010, p. 201-202

Competentiegevoelens over spreken

- *Motivatie en verantwoording:*
 - Versterking van gewijzigd spreken
 - Compensatie van mogelijk functieverlies van spreken door stotteren in het verleden
 - Stimulatie van instrumenteel gebruik van spraak
 - Versterking van zelfconcept over spreken

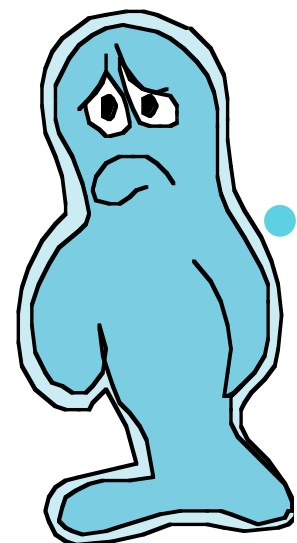
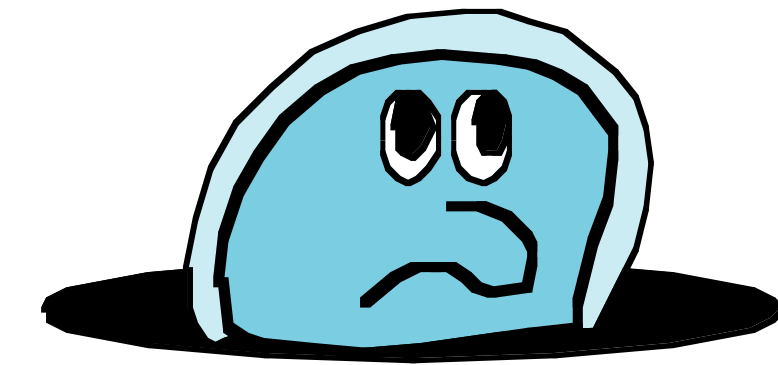
- *Conditie:*
 - Min of meer stabiel gewijzigd spreekgedrag met weinig of geen stotteren; lichte ernst
 - Niet té vroeg in behandeling introduceren
 - Prestaties conditioneren met aangename gevoelens en cognitie dat je iets kan, iets verwezenlijkt
 - Inschatten dat prestaties met taal en spraak effectief haalbaar zijn (anders gevaar van incompetentiegevoelens te conditioneren !)

- Methodiek:
 - Klassieke conditionering (positieve CR)
 - versterkt door middel van verbale bekrachtigers
 - instructie en gebruik van suggestie
 - terugvallen in geval van verkeerde inschatting van de haalbaarheid
- Voorbeelden: Lange verhalen maken (Boey, 2010 p. 203-205)
- zie vaardigheidstraining

Emoties gericht op sociale omgang

- Uitgangspunten:

- het te weinig tonen van empathie (inleven) en sympathie (meeleven) wekt soms meer hinderlijke emoties en cognities op als deel van een stotterprobleem (of ter preventie ervan)
- het te veel tonen van empathie of sympathie en zich te weinig kunnen distantiëren op emotioneel vlak kan stotterprecipiterend zijn

- **Indicatie:**
 - dikwijls aan te leren (exciteren) bij kinderen met geringe empathische of sympathische gevoelens, ongenuanceerd denken (en voelen), defensieve (of vijandige) attitude
 - of bij kinderen met te veel empathische en sympathische gevoelens (verhoogd schuldgevoel) leren inhiberen

- ***Leerprocessen:***

- dikwijls samengaan van elementen uit sociale vaardigheids-training (aandacht geven, luistervaardig zijn, kunnen ingaan op aanspraken, vragen, complimenteren)
- met elementen uit cognitieve herstructurering
- en uit emotionele herstructurering (desensitisatie)

- Voorbeeld in functie van exciteren (aanleren van meer sociale gevoelens):
 - introductie aan de hand van prenten en verhaal
 - informatief-inzichtelijk leren
 - modeling van gedragssequentie (Sd: R-Sr en CS-CR)
 - imitatie van gedragssequentie
 - negative practice en cognitief differentiëren

- Thema's bij stotteren:
 - sociaal gevoel in functie van begrijpen van luisteraars (plager)
 - bij pedagogische stressoren (type 3, frustratie-intolerant): inleven in gevoel van ouder, leerkracht...
- Voorbeeld in functie van inhiberen (minder inleven, meeleven) m.b.o. stotterprecipiterende factoren (thema juf is boos op ander kind, ander kind is langdurend ziek en in ziekenhuis...)

Vaardigheidstraining

- Vaardigheidstraining van het gedrag om weerbaar te zijn tegenover uitlokkende factoren (= handelingscomponent van zelfregulatie)
- Vaardigheidstraining van het gedrag om met taal en spraak competenter te worden (= conditioneren van competentiegevoel)

Vaardigheidstraining voor spreken

- Het gaat om aanleren van R'en; het leren aanwenden van spraak en taal met diverse vormen van expressie en van instrumenteel gebruik:
 - soms 'het nuttig gebruiken van spraak en taal'
 - soms 'spelen met spraak en taal'
- Het gaat om het gevoel van eigenwaarde te vergroten, het zelfbeeld te verbeteren, het competentiegevoel bij het spreken op te wekken
- Het gaat om ondernemen, aandurven, aangemoedigd zijn om responsen te stellen, eerder dan op het 'koele' kunnen.

- **Indicaties:**
 - over plezier, graagte, durf van spreken: BA & inwendige representatie over spreken en taal(gebruik)
 - over ondernemen, uitvoeren van spreek en taal(gebruik): FA
- **Opmerking:**
 - voor ogen houden dat er pret mee gemoeid moet zijn, geen bedreiging (weerstand ontlopen)
 - grenzen en beperkingen tolereren in het spreken en taal(gebruik)
 - faciliterende context (vertrouwdheid met therapeut, ontspanning en aangenaamheid in therapie)
 - reductie van stotterernst

- *Aangewende interventietechnieken:*
 - procedures voor operante conditionering (wat de respons R betreft): imitatie, successieve approximatie (shaping), respons cost...
 - procedures voor klassieke conditionering (wat de cognitieve en emotionele kant betreft; CR en inwendige representatie); heretiketteren
 - modeling (imitatie)

Variaties in taalgebruik

- Taalgebruik, nut en plezier aan taalgebruik aanleren, versterken ('instrumentele waarde') bij wie nodig en nuttig
- Soorten taalgebruik:
 - meedelen, vertellen, vragen, beschrijven, verklaren, verzoeken, eisen, smeken, verdedigen, argumenteren..
 - rijmen, raden, quizzen, grapjes...

Variaties in taalgebruik

- Leren ervaren van het kunnen vertellen:
 - van lange verhalen (de 'meter'-oefening: vernuftige strategie)
 - van grote verhalen (de grote spreekprenten)
 - van moeilijke verhalen (logische sequentiereeksen; onsamenhangende verhalen)
- Opmerking: gebruik van multimedia (digitale fotografie, software)

Boey, R. (2005) Het gebruik van multimedia bij de logopedische behandeling. Beschrijving en evaluatie van toepassingen. *Logopedie (18)*, 1, 22-41

- *Aandachtspunten:*

- inschatten van de capaciteit van een kind is zeer belangrijk, anders conditioneert men een incompetentiegevoel
- aanpassing tijdens het verloop van de oefening: flexibiliteit van T
- actief opwekken van een competentiegevoel door redundante modaliteiten (visueel, auditief)
- duiden van de oefening aan de ouder(s)

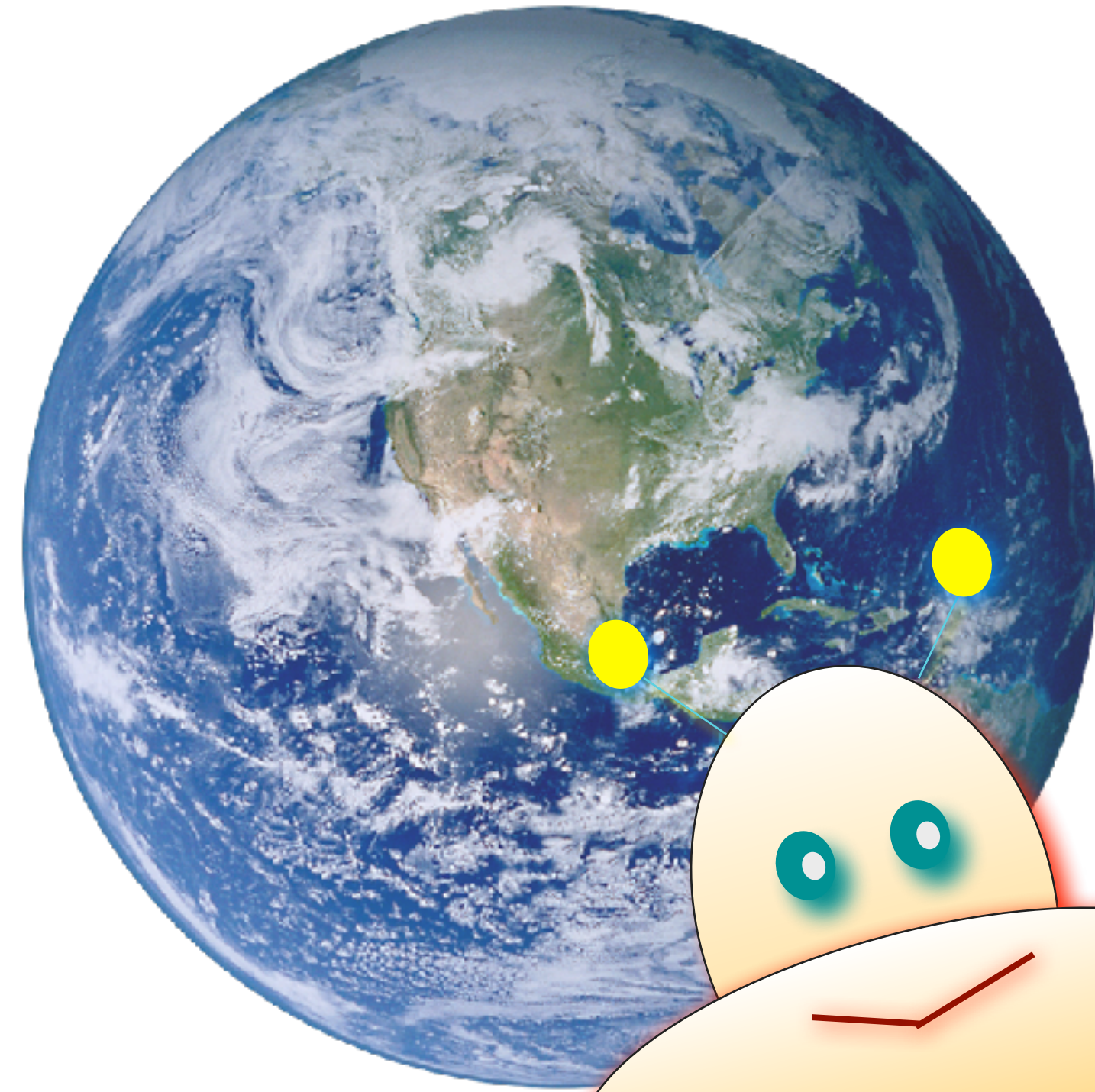
- ***Voorbeelden***

- lange verhalen maken (Boey, 2010 p. 209)
- sequenties van verhalen vertellen (Boey, 2010 p. 209)
- fantasieverhaal vertellen met prenten (Boey, 2010 p. 209-210)
- vertellen zonder afbeeldingen (Boey 2010, p. 210)
- fantasieverhaal uit het hoofd (Boey, 2010 p. 211)
- een boek maken en vertellen (Boey, 2010, p. 211)
- spelen met taalgeheugen (Boey, 2010 p. 212)
- raadspelletjes (Boey, 2010 p. 212-213)
- taalfuncties trainen (Boey, 2010 p. 213-214)

Gespreksvaardigheden

- Aanleren van gespreksvaardigheden (R'en) zoals:
 - gespreksbeurten opnemen en afstaan
 - het woord vragen of het woord afstaan
 - leren onderbreken
 - oogcontact nemen (opgelet !)
 - bijvragen leren stellen
 - luistervaardigheden (luisteraarfeedback geven, aandacht schenken...)
 - fysieke nabijheid respecteren

- Qua methodiek: telkens motivatie (verantwoording), model, concrete instructies, koppelen van neutrale en positieve emoties aan operant te leren gedrag.
- Voorbeelden:
 - beurt afstaan en opnemen in een gesprek (Boey, 2010 p. 214-215)
 - beurt afstaan en opnemen in een telefoongesprek (Boey, 2010 p. 215-216)
 - bijvragen stellen (Boey, 2010 p. 216)
 - verklaringen geven ('expliciteren') (Boey, 2010, p. 216-217)

biep biep

- Vervolg van voorbeelden:
 - leren beëindigen en afscheid nemen
 - communicatieherstel kunnen vertonen
 - telefoongesprekken aanleren (Boey, 2010 p. 217)
 - luistervaardigheid in gesprekken (Boey, 2010 p. 217-218)
 - communicatieherstel (Boey, 2010 p. 218-219)
 - niet verstaan door lawaai
 - niet verstaan door niet goed horen van de luisteraar
 - ...

Sociale gespreksvaardigheden

- Omschrijving:
 - het aanwenden van non-verbaal gedrag (houding, gebaren, oogcontact, gelaatsuitdrukking, gerichtheid, nabijheid)
 - in combinatie met verbaal gedrag (taalgebruik, gespreksvaardigheden)
 - in omgang met andere kinderen (jonger, leeftijdgenoten, ouder) en met meer of minder bekende volwassenen

- Gericht op:

- contacteren (contactname, weigeren)
- leiding geven en nemen
- het over zichzelf hebben (zelfonthulling, autocomplimenten meedelen)
- interesse in andere tonen (empathie, sympathie)
- assertief gedrag vertonen (eigen mening uiten, invloed laten gelden, ongelijk kunnen toegeven)
- met conflicten kunnen omgaan (leren delen, op kritiek reageren, onderhandelen, probleemoplossend gedrag vertonen, voorstellen kunnen doen)
- reageren op complimenten

- ***Uitgangspunt:*** analyses van het gedrag van de kleuter (FA en BA)
- ***Methodiek:***
 - interventietechnieken gericht op R'en (modeling, imitatie, shaping, chaining, rollenspel; operant leren)
 - perceptietraining, cognitieve training, metacognitieve elementen aanleren (gericht op inwendige representatie over sociale vaardigheden); klassiek conditioneren om de emotionele component neutraal en positief te hebben
 - dikwijls rollenspel in individuele therapie

- **Voorbeelden:**
 - contact leggen (Boey, 2010 p. 219-220)
 - praten over zichzelf (zelfonthulling) (Boey, 2010 p. 220-221)
 - assertief verbaal gedrag (Boey, 2010 p. 221)
 - assertief gedrag als verweer tegen opmerkingen (Boey, 2010 p. 221-222)
 - ...

Articulatieoefeningen

- *Indicatie:*
 - bij een deel van de stotterende kleuters komen functionele articulatiestoornissen voor die een probleem kunnen zijn (voor de verstaanbaarheid, emotioneel, voor het zelfconcept)
 - let op de indexstoornis stotteren en het precipiterend kunnen zijn van articulatietraining
 - let op het impact van articulatie als probleem versus de kans op herstel zonder specifieke interventie

- *Stimuleren van articulatie*
 - NIET directief ingrijpen d.m.v. spatels, rhotafomator, gedwongen imitatie, drill (kan leiden tot afkeer, angst (fobie), weerstand...) en stotteruitlokkend zijn
 - WEL speels, verleidend karakter van de 'oefeningen'; stapsgewijs, met mondjesmaat met strikte begeleiding van de omgeving (ouders, collega's)

- *Specifieke methodische aspecten: zeer nauwkeurig reacties observeren (FA, BA)*
 - principes van contraconditionering toepassen bij onappetijtelijke reacties van het kind (humor, spel), verminderen van de stimulatie en intensiteit, gebruiken van modellen van de ouder die meedoet
 - bij grote persisterende weerstand: verlaten en uitstellen !
 - accepteren van de mogelijkheid dat de vereiste articulatie op het moment 'niet beschikbaar' is (deficit, immatuur...)

Beweeglijkheid

- *Inhoudelijk:*
 - beweeglijkheidsoefeningen: 'turnen met de mond'
 - opmerking over liprondding (Gordon-Salant)
 - voorbeeld Boey, 2010 p. 223
- beweeglijkheidsoefeningen; diadochokinese
- eenvoudig naar complex
- gevarieerd (ritme, snelheid, plaats van articulatie)

voorbeeld therapie sessie

Klanknabootsingen

- Vervolg inhoudelijk:
- klanknabootsingen
 - liprondding (wind die blaast), tongsterkte (klakken bij stappen van een paard, klok imiteren...)
 - manipuleren tensie (kracht), ritme
 - allerlei spelborden
 - dieren als symbool (leeuw voor [g], bij voor [s, z], mug voor [m])

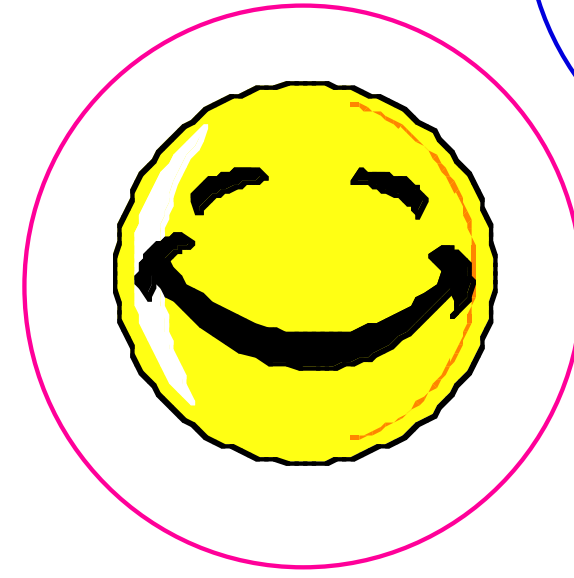
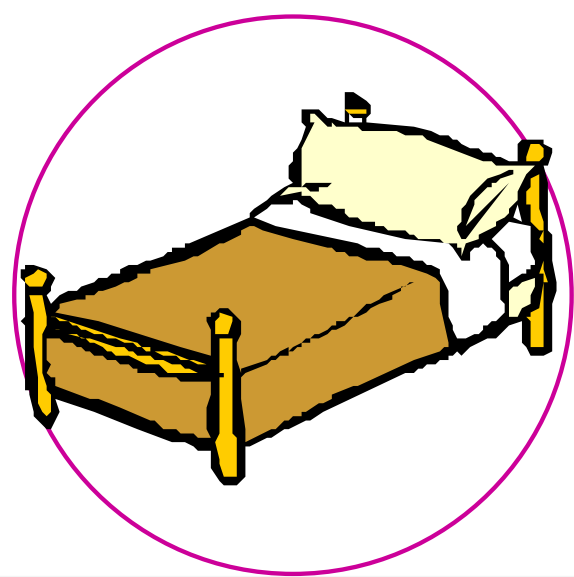
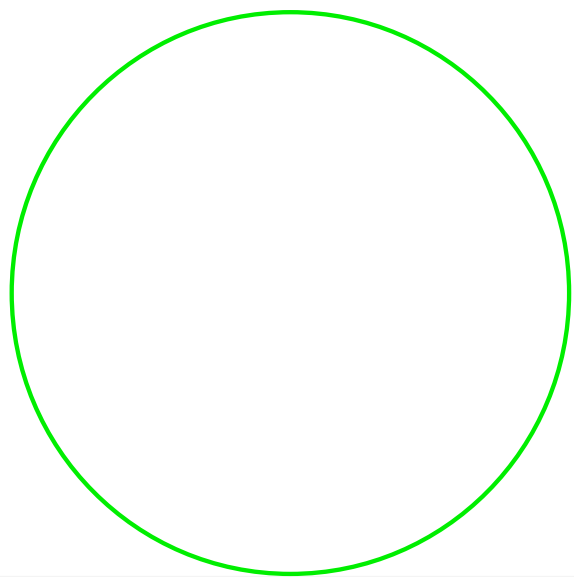
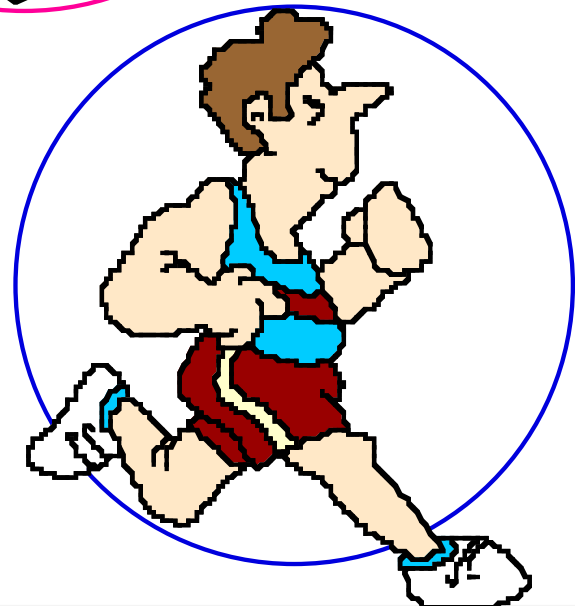
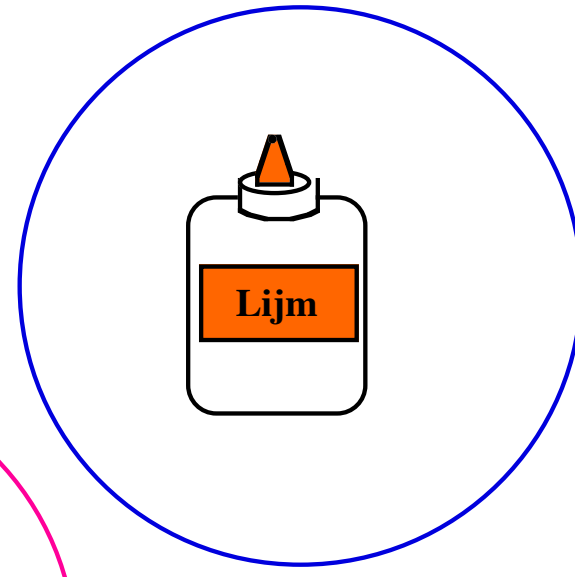
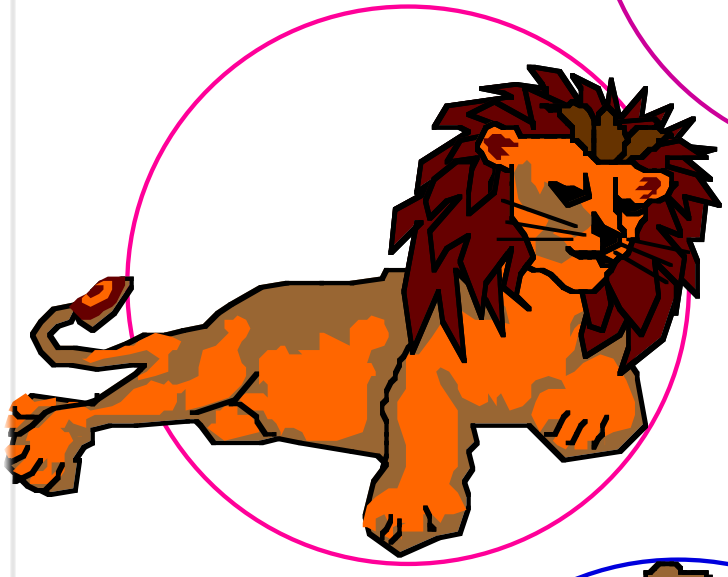
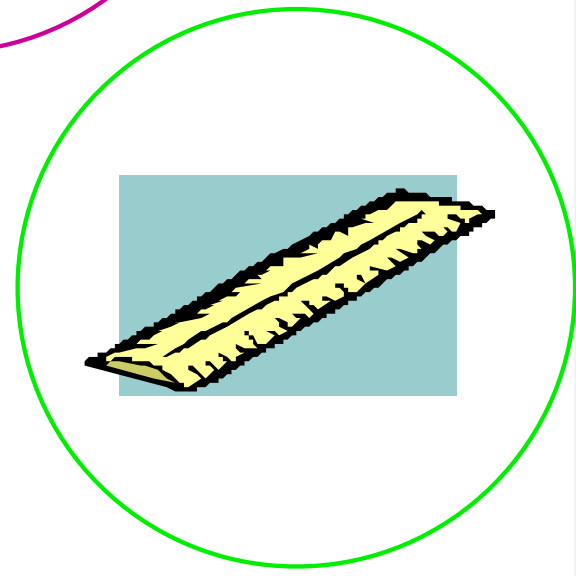
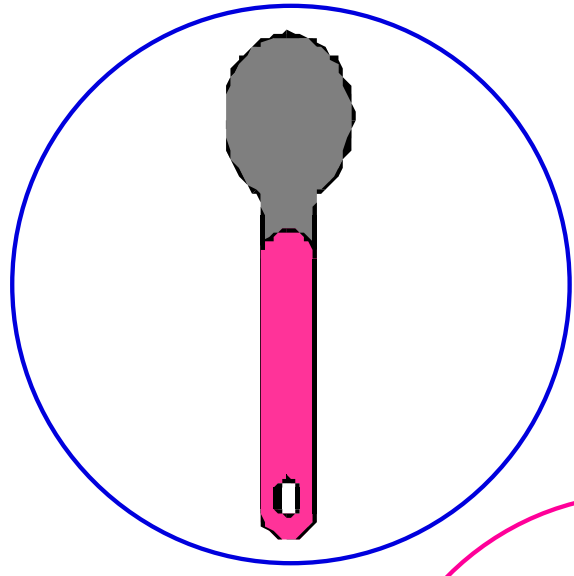
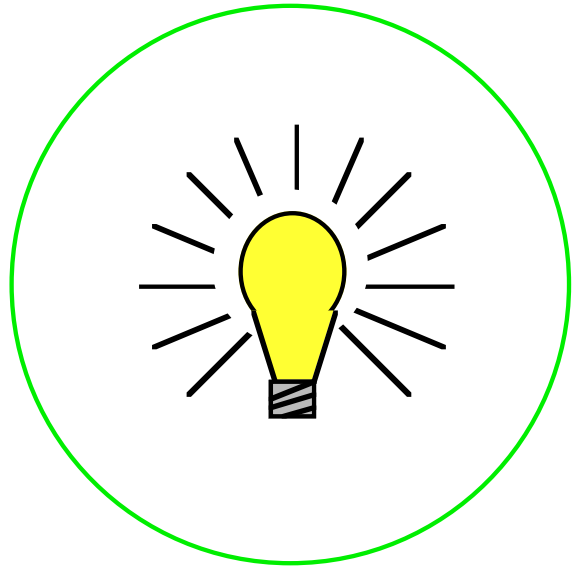
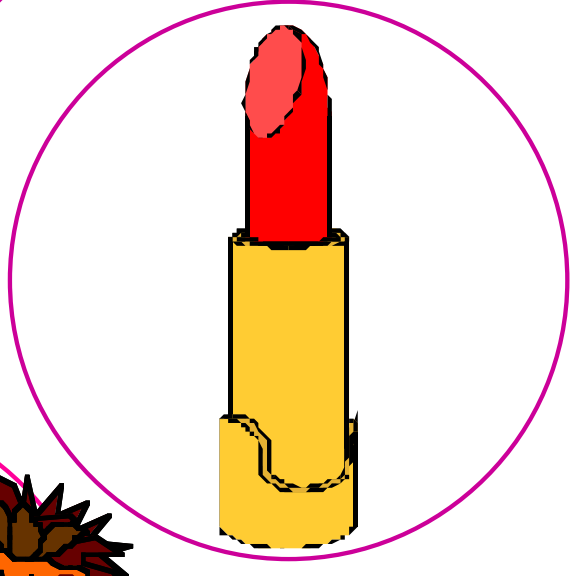
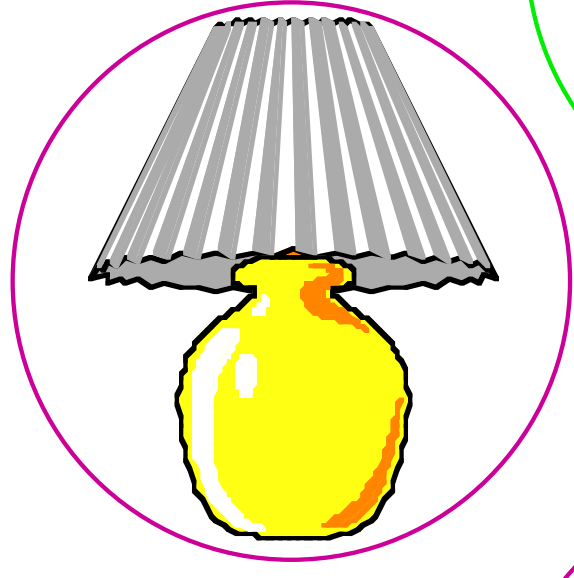
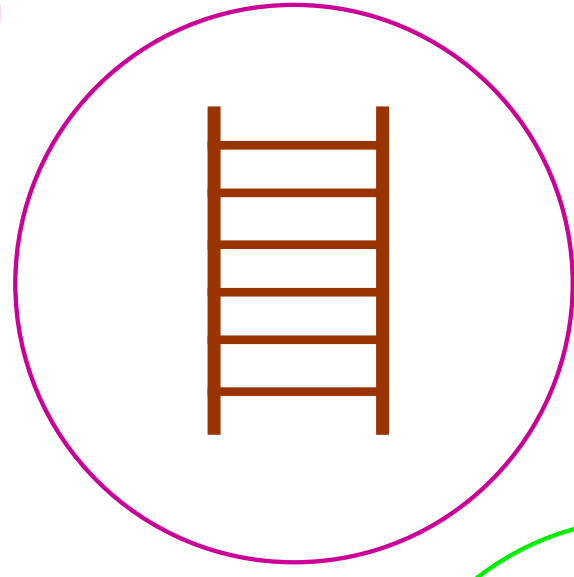
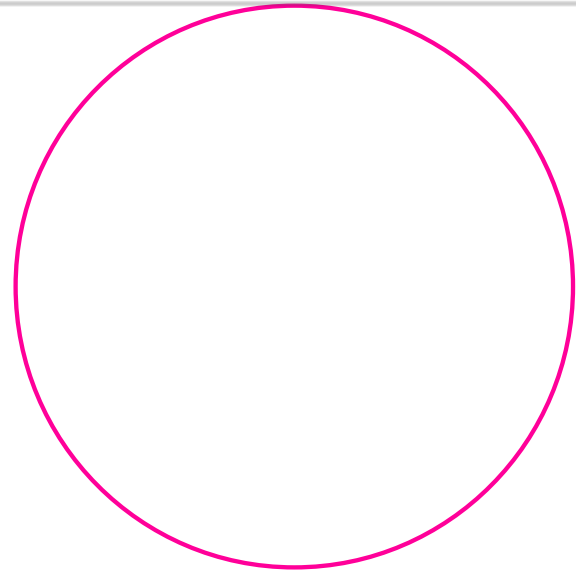
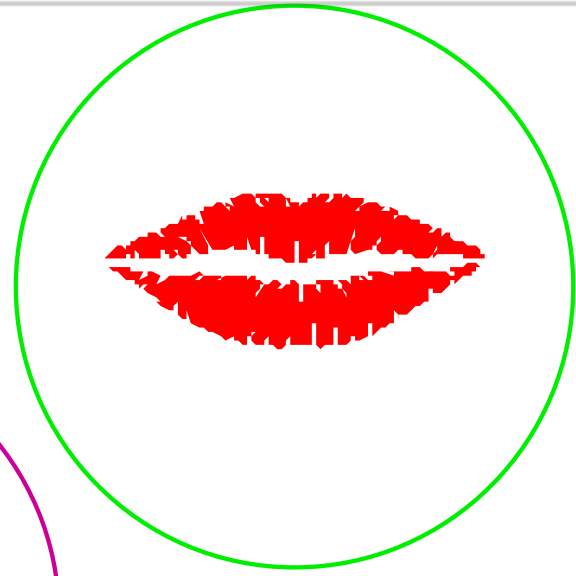
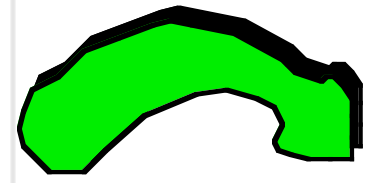
Kracht en tensie

- Eenvoudige reeksen diadochokineseoefeningen
- Met kracht door beklemtoning:
 - van lipcontact, tongcontact

Boey, 2010 p. 224

Klankgerichte oefeningen

- Van klanknabootsing uitlokken van klank in syllabe of woord
- Aansluiting met articulatietraining door modeling, imitatie, klassieke en operante conditionering
- Zonder directe, invasieve manipulatie van spraakorganen (geen rhotafomator, spatels...)

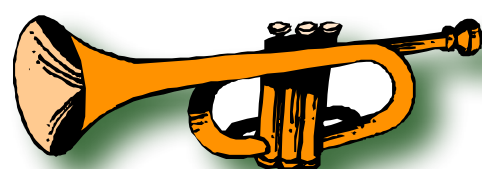
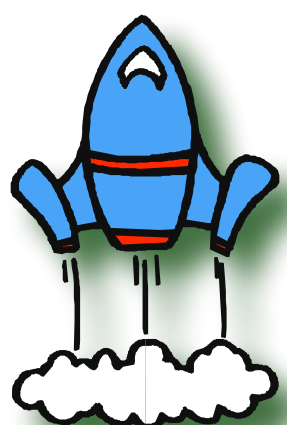

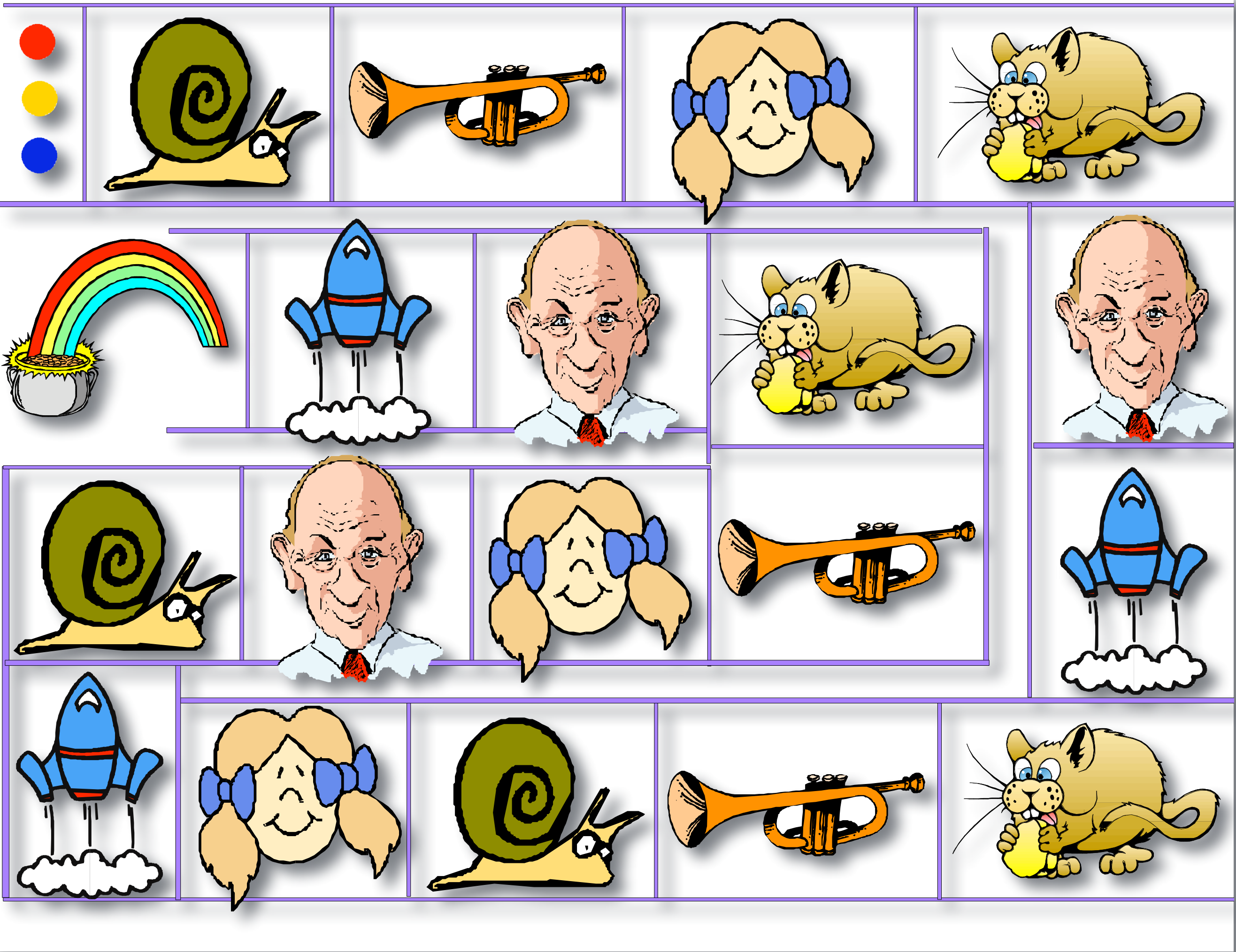
Variaties met spraak en stem

- *R: variaties met het gebruik van spraak (en stem)*
- Voorbeelden:
 - stem verhogen, verlagen, moduleren, stiller maken, luider maken, fragmenteren, abrupt aanzetten, sirene-geluiden maken, elektronische geluiden nabootsen, stem-imitaties uitvoeren, dieren nabootsen...

- Voorbeelden:
 - variaties met stemtoonhoogte (Boey, 2010 p. 226-227)
 - variaties met ritme (Boey, 2010 p.227)
 - vreemde talen (Boey, 2010 p. 227-228)
 - spelen met spreekensaties (Boey, 2010 p. 228)
 - betekenisloze woorden (Boey, 2010 p. 228)
 - rijmen (Boey, 2010 p. 229)
 - lange, moeilijke woorden (Boey, 2010 p. 229)
 - ...

Einde van therapie

- *Regulier einde: criteria (afwegen van verschillende zaken):*
 - reductie van de verschijnselen over een relatief langere termijn
 - ad maximum: weinig of geen stotteren aanwezig (gedurende enkele maanden)
 - vermindering van de stotterernst ten opzichte van de beginsituatie
 - goede spreekattitude
 - weerbaarheid tegenover uitlokkende factoren
 - stabielere reacties van de omgeving

- Aanpassingen frequentie (intensiteit) van de therapie:
 - naar 1 x per 2 weken
 - naar 1 x per 3 weken
 - naar 1 x per 2 maanden
 - naar controle op vraag van ouders of naar aanleiding van opnieuw toename van ernst die wat langer aanhoudt
- Omkadering
 - motivatie en verantwoording aan ouders (en kind)
 - begeleiding tot zelfregulatie door ouders (cfr. deel oudercursus)
 - instructies om concreet een aantal maatregelen verder te zetten

- *Stagnatie en geen verder rendement van therapie*
 - kosten/baten-analyse
 - onderbreken van de therapie
 - mogelijk hernemen op een later tijdstip in het leven van het kind (als er terug problemen zijn)
- *Vervolg van therapie elders*
 - op verzoek van ouders (bijv. verhuis, echtscheiding...)
 - bij voorkeur collega die gespecialiseerd is in sociaal cognitieve gedragstherapie voor stotteren
 - bespreking, overleg met collega en voorschrijver

- *Niet gepland einde: plots einde zonder indicatie op basis van therapieverloop en resultaten:*
 - bij ernstige ziekte van het kind of één van de ouders, overlijden, echtscheiding, ernstige gedragsproblemen bij één van de ouders (alcoholisme, druggebruik...)
 - eenzijdig wegblijven zonder bekende redenen
 - weghalen uit therapie door ouder, grootouder of opvoeder

- *Einde vanwege T*
 - omwille van het niet opvolgen van therapie nadat het maximum is gedaan om te helpen volgen
 - omwille van ernstige ziekte van T, zwangerschapsonderbreking...
- *Strategieën bij T om met niet-regulier eindigen om te gaan:*
 - begrip (analyses)
 - acceptatie 'de zaken zijn zoals ze zijn' 'en niet steeds zoals T ze wenst'
 - regels en maatregelen als strategie (bij wegblijven zonder verwittigen of grondige redenen van overmacht)

Criteria en procedure bij einde van de therapie

- ***Evidence-based criteria:***
 - uitblijven van stotteren gedurende relatief lange periode ondanks potentieel stotteruitlokkende factoren
 - stotteren met zeer lichte stotterernst (herhalingen)

- *persisterend stotteren* met:
 - geen ontwikkeling van stotteren
 - reductie van stotterernst (minstens 3 à 4 maanden)
 - goede spreekattitude
 - weerbaarheid tegenover uitlokkende factoren
 - stabielere omgeving en zelfstandige omgang met stotteren door ouders (oudertraining achter de rug)

- *uitzonderingen op de regels:*
 - zich onverwacht voordoen van een herstel van stotteren tijdens de behandeling
 - een hoge stotterernst in het begin en resterende middelmatige stotterernst die stagneert (onderbreken, opvolgen en later zo nodig hernemen)
 - ongewilde, noodzakelijke onderbreking van de behandeling (ernstige ziekte, ongeval, heel ernstige gedragsproblemen bij kind en/of ouders)
 - het niet meevolgen van oudercursus en behandeling nadat het maximum is gedaan om te helpen

Procedure bij het beëindigen

- Overleg met ouders (verantwoording) en kans geven om bij hervat terug te aankloppen
- Afbouwen met daling van frequentie:
 - 1x 14 dagen (een aantal keer)
 - 1x 3à4 weken (een of enkele keren)
 - Dan alleen in geval van problemen: opnieuw aanmelden

Opvolging & follow-upsessies

- *Follow-up, hertraining, boostersessies*
 - cognitieve, emotionele of vaardigheidscomponenten worden getraind ter preventie van reacties op mogelijke stressoren
 - bijv. weerbaarheid trainen voor potentieel uitlokkende factoren (overgaan eerst leerjaar, verweer tegen nieuwe luisteraars, leessnelheid, nieuwe juf...)
 - hertraining van gedragscomponenten (in functie van weerbaarheid, bij herconditionering...)
 - soms gedurende aantal sessies, soms één sessie en adviezen, instructies

Heropname

- Bij een deel van de behandelde kleuters is heropname voor behandeling noodzakelijk
 - meestal in de loop van het lager of middelbaar onderwijs
 - na herval in chronisch stotteren en ontoereikende opvang van de omgeving
- Zie 'Effecten van behandeling'